

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, June 2020

Kur'an'da Üslup Ve Anlam Bakımından Dikkat Çeken Bazı Sayılar
The Conspicuous Numbers in the Qur'an in Terms of Wording and Meaning

Abdullah AYGÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak., Tefsir Anabilim Dalı
Asst. Prof., Recep Tayyip Erdoğan Uni. Divinity Faculty, Department of Tafsir
Rize/Turkey

abdullahaygun@yahoo.com

ORCID ID: www.orcid.org/0000-0002-9952-0414

Atf: Aygün, Abdullah. "Kur'an'da Üslup Ve Anlam Bakımından Dikkat Çeken Bazı Sayılar". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2020): 126-152.

Doi: <https://doi.org/10.32950/rteuifd.711636>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30 Mart / March 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 07 Mayıs / May 2020

Yayın Tarihi / Published: 20 Haziran / June 2020

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.org.tr/rteuifd>

Copyright © Published by Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, Rize, 53100 Turkey. All rights reserved

Kur'an'da Üslup Ve Anlam Bakımından Dikkat Çeken Bazı Sayılar

Öz: Bu çalışmada, önce Kur'an'daki sayılara dair ön bilgi verilmekte daha sonra bu sayılardan dikkat çeken dördü incelenmektedir. Bunlar, Nûh (a.s)'ın kavmi ile bin eksi elli yıl geçirmesi, Ashâb-ı Kefh'in üç yüz artı dokuz yıl uyutulması ile melekler elli bin yılda Allah'a yükselirken, işlerin ise bin yılda yükselmesidir. Çalışmada, incelenen örneklerin bütün anlam ihtimallerine değinilmekte ve tefsir literatürünün verileri analiz edilerek sonuca varılmaktadır. Kur'an'da, sayıların muhtelif formları zikredilmektedir. Nûh (a.s)'ın kavmi ile geçirdiği bin eksi elli yıl, sadece peygamberlik dönemi değil, onun bütün yaşam süresidir. Doğrudan dokuz yüz elli yerine bin eksi elli denilmesi, hem bin sayısı ile sürenin uzunluğuna dikkat çekmekte, hem de kinaye zannını ortadan kaldırmaktadır. Ashâb-ı Kefh'in üç yüz artı dokuz yıl uyumasını haber veren âyetin, kimin sözü olduğu tartışmaya açıktır. İnsanların iddialarının haber verilmesi ihtimali daha ağır basmakla birlikte âyette aynı zamanda doğru olan üç yüz dokuz sayısına da işaret edilmektedir. İşlerin bin yılda, meleklerin ise elli bin yılda Yüce Allah'a yükselmesini haber veren sayıları hakikat değil de mecaz kabul etmek daha isabetli görünmektedir. Aynı zamanda bu sayılar, varlık kategorileri bulunduğunu ve en yüce mertebeye Yüce Allah'ın sahip olduğunu öğretmektedir.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Sayılar, Nûh, Ashâb-ı Kefh, Urûc.

The Conspicuous Numbers in the Qur'an in Terms of Wording and Meaning

Abstract: The study presents prior knowledge related to the numbers that are recited in the Qur'an and then specifically examines four of them. These examined numbers are: Noah (pbuh)'s thousand minus fifty years with his tribe, Ashâb-ı Kefh's sleeping for three hundred plus nine years, angels' ascending to God in fifty thousand years and ascending in a thousand year. The study addresses all possible meanings of these examined numbers and analyses the relevant parts in the *tafsir* literatures (the Qur'anic exegesis literature) with the intent of reaching a specific conclusion related to these numbers. In the Qur'an, the variant forms of numbers are stated. The specific number (one thousand minus fifty years) regarding the period that the Prophet Noah spent his life together with his tribe refers to the time of his whole life span instead of the time of his prophethood. Rather than directly stating nine hundred fifty, saying "one thousand minus fifty aims to emphasise the lengthy of the time and to remove the assumption of allegory. In the verse, whose the statement that relates the three hundred plus nine years sleep of Ashâb-ı Kefh belongs to is open to discussion. The assumption that this statement is people's assertion relevant to the case highly likely preponderates. Nonetheless, the verse explicitly refers to the authenticity of this number. It is more appropriate to interpret the numbers (ascending of the works to God in one thousand years and rising of angels to God in fifty thousand years) as allegoric rather than authentic.

Lastly, it is possible to state that these numbers are the clear indications of the existent categories amongst creatures and that God has the highest position.

Key Words: Tafsir, the Qur'an, Numbers, Noah, Ashâb-ı Kehf, Ascension.

بعض الأعداد المهمة في القرآن - معنى وأسلوبها.

ملخص: عرضت في هذه المقالة معلومات عن الأعداد الموجودة في القرآن أولاً. ثم تمركز البحث على الأربعة التي تلتفت النظر إليها منها خاصة. هذه الأربعة هي: ألف سنة إلا خمسين عاماً التي مكث فيها نوح (ص) في قومه وثلاثمائة وتسع سنة التي نام أصحاب الكهف خلالها في الغار وعروج الملائكة إلى الله تعالى في خمسين ألف سنة بالرغم من أن الأعمال تعرج إليه في ألف سنة. أشير في هذه المقالة إلى المعاني المحتملة لهذه الأعداد كاملة بحسب الإمكان وحوول إلى وصول النتيجة بعد دراسة الآراء في التفاسير القديمة. تذكر في القرآن صوراً مختلفة للأعداد. ألف سنة إلا خمسين عاماً التي مكث فيها نوح (ص) في قومه ليست مدة رسالته فقط بل مدة عمره كاملة. البداية بألف سنة صدراً في الآية بدل تسعمائة وخمسين سنة تشير إلى طول المدة و إزالة ظن الكناية. ومدة نوم أصحاب الكهف في الغار ثلاثمائة وتسع سنة، فيها نظر: لمن هذه القول؟ وربما يخبر بهذه الآية قول الناس الذين ناقش في مدة نومهم. ربما قبول الأعداد التي تشير إلى أن الملائكة تعرج إلى الله تعالى في خمسين سنة وأن الأعمال تعرج إليه في ألف سنة مجازاً أصدق من أن تقبل حقيقة. وتدل هذه الأعداد في نفس الوقت على أن للكون مراحل في الوجود وعلى أن أعلى المراتب في الوجود لله تعالى.

الكلمات المفتاحية: التفسير، الأعداد، نوح (ص)، أصحاب الكهف، عروج.

GİRİŞ

Sayılar, insan hayatında yer alan olmazsa olmaz olgulardan biridir. İnsanlara hitap eden bir kitap olan Kur'an'da da çeşitli şekillerde zikredilmektedir. Kelime olarak sayı, sayma, ölçme, tartma vb. işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu bildiren söz, adet demektir. Sayılar, rakam denen işaretlerden oluşmaktadır.¹ Kur'an'da, birden bine kadar birçok sayıya yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda bu sayılar ile yapılan toplama, çıkarma, çarpma ve bölme yani dört temel işleme de işaret edildiğini söylemek mümkündür. Örneğin, hacca zaruret nedeniyle vaktinden önce tıraş olan kişinin, keffâret olarak Mekke'de üç, döndükten sonra yedi gün oruç tutması,² üç artı yedi eşittir on şeklinde formüle edilebilir. Musa (a.s), otuz artı on, toplam kırk gece mîkatta bulunmuştur.³ Ashâb-ı Kehf, mağarada tam üç yüz artı dokuz yıl geçirmiştir.⁴ Çıkarma ise Nûh (a.s)'ın kavmi ile geçirdiği süre verilirken yapılmıştır. Söz konusu âyette onun, kavmi ile bin seneden elli eksik kaldığı bildirilmiştir.⁵ İnfakta bulunana Allah tarafından yedi çarpı yüz şeklinde karşılık verilmesi⁶ çarpmaya, mirasın paylaşım oranlarını belirleyen âyetleri⁷ de bölmeye örnek vermek mümkündür.

¹ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011), 2048.

² el-Bakara, 2/196. (فَصِيَامَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ)

³ el-A'raf, 7/142. (وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَتَمَّ مِيقَاتِ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً). Ayrıca bk. el-Bakara, 2/51.

⁴ el-Kehf, 18/25. (وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا)

⁵ el-Ankebût, 29/14. (أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا)

⁶ el-Bakara, 2/261. (كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ)

⁷ en-Nisâ, 4/11, 12, 176.

Bu araştırma boyunca, Kur'an'da zikredilen sayıları konu edinen, biri Arapçadan tercüme edilmiş iki makale yayınlandığı görülmüştür.⁸ Her iki makalede, Kur'an'daki sayılara dair giriş mahiyetinde, tanıtıcı, genel bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmada ise mevcutlar içinde diğerlerinden farkı ilk bakışta fark edilebilen dört sayı derinlemesine incelenmiş, müfessirlerin izahları analiz edilmiş ve ulaşılan kanaat belirtilmiştir. Sözü edilen sayıların ilki, Nûh (a.s.)'ın kavmi ile bin eksi elli yıl geçirmesidir. İlgili âyetteki *أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا* ifadesine dair şu sorulara cevap aranmıştır: Neden doğrudan dokuz yüz elli yerine bin eksi elli denilmiştir? Bu sayı, peygamberlik görevinin başlangıcından kavminin helak olmasına kadar geçen süreyi mi bildirmektedir? Âyette, onun ne kadar yaşadığı haber verilmekte midir? Peygamberlik öncesi ve tufan sonrası dikkate alındığında, toplam yaşı bu sayının üzerinde midir? Bir insanın, bin yıl civarı ömür sürmesi mümkün müdür? Bu sayının, hakikat değil de mecaz olma ihtimali var mıdır?

İkinci sayı olan Ashâb-ı Kehf'in üç yüz artı dokuz yıl uyutulması ile ilgili âyetteki üç yüz dokuz sayısı; neden doğrudan üç yüz dokuz olarak ifade edilmemiş de üç yüz artı dokuz denilmiştir? Bu sayı, Allah tarafından geçmişten verilen kesin bir haber midir? Yoksa gençler hakkında insanların (Yahudilerin ve Hristiyanların) çeşitli sözlerinin aktarıldığı önceki âyetlerdeki gibi burada da mağarada ne kadar kaldıklarına dair iddiaları mı haber verilmiştir? Ya da başka bir süreden mi söz edilmiştir? Üç yüz artı dokuz ifadesiyle, şemsi ve kameri yıllara işaret edilmiş midir? gibi sorular nedeniyle dikkatleri celbeden bir başka örnektir.

Üçüncü ve dördüncüsü ise meleklerin elli bin fakat işlerin bin yılda Allah'a yükselmesinden söz edilen âyetlerdeki sayılardır. Burada da söz konusu sayılar hakikat mi yoksa mecaz mıdır? İşler Allah'a bin senede yükselirken, neden melekler elli bin senede yükselmektedir? İki haber arasında uyumsuzluk (işkâl) var mıdır? Âyetlerdeki "gün"den maksat nedir? sorularının cevapları araştırılmıştır.

Derleme mahiyetindeki ilk bölümde, Kur'an'da yer alan sayıların genel görünümünü ortaya konulmuş ve daha sonra asıl konuya geçilmiştir. Son iki sayı, tek başlık altında ele alınmıştır.

1. Kur'an'da Sayılara Dair Genel Bilgiler

1.1. Bir ve İki Sayıları

Kur'an'da, *حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ*,¹² *الْأَلْنَيْنِ*,¹¹ *يَوْمَيْنِ*,¹⁰ *لَيْسَتْ يَوْمًا*,⁹ *فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ* gibi müfred ve tesniye kelimeler dışında, bir ve iki sayıları çok defa zikredilir. Bir (واحد) sayısı, otuz yerde müzekker, otuz bir yerde ise müennes olarak kullanılır. Ayrıca,

⁸ Bk. Süleyman Gezer, "Kur'an'da Geçen Sayısal İfadeler Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2015): 477; Ahmet Mâhîr el-Baqrî, "Sayıların Kur'an-ı Kerim'de Kullanımına Yönelik Dilbilimsel Bir İnceleme", trc. Dursun Ali Türkmen, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2006): 206. Konuya dair ülkemizde hazırlanmış tez çalışmasına ise rastlanmamıştır.

⁹ el-Bakara, 2/282.

¹⁰ el-Bakara, 2/259.

¹¹ el-Fussilet, 41/9.

¹² el-En'âm, 6/143, 144.

¹³ el-Bakara, 2/233.

وَخَذَهُ formuyla altı, وَجِدٌ şeklinde ise bir defa zikredilir. Ma'rife hali (الوَاجِدُ) yalnızca Allah Tealâ'nın sıfatı olarak kullanılır.¹⁴

Kur'an'da bir sayısını ifade eden ve nekre olan وَاجِدٌ kelimesine şu örnekler verilebilir: Yakup (a.s), oğullarına aynı kapıdan şehre girmemelerini öğütlemiştir.¹⁵ Aralarında hüküm vermesi için Davud (a.s)'a müracaat eden iki kardeşten davacı olanın bir koyunu vardır.¹⁶ İnsanlar tek bir nefisten yaratılmıştır.¹⁷ Bir ve tek anlamına gelen diğer bir kelime olan أَحَدٌ ise, müzekker olarak yetmiş dört, müennes haliyle (الْحَدَى) on bir defa kullanılır. Bunların çoğu, "hiç kimse, hiç biri, herhangi biri"¹⁸ anlamındadır. Allah'ın bir olması,¹⁹ iki topluluktan biri,²⁰ iki güzellikten biri²¹ ve iki kızıdan biri²² gibi sayı için kullanımları daha azdır.

İki (اِثْنَان) sayısı ise Kur'an'da on üç kere müzekker, yedi kere de müennes olarak kullanılır. Örneğin, koyun, keçi, deve ve sığır, erkek ve dişi olmak üzere iki cins (اِثْنَيْنِ) yaratılmıştır.²³ Hayat da ölüm de iki defadır.²⁴ Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ederken iki kişiden biri olarak yola çıkmıştır.²⁵ Bir bölgedeki insanlara, iki peygamber gönderildiği haber verilmiştir.²⁶

1.2. Üç ve Dokuz Arası Sayılar

Kur'an'da üç sayısı, on üç defa müennes, altı defa da müzekker olarak kullanılır. Mesela, hacda, zaruret nedeniyle vaktinden önce tıraş olan kişi keffâret olarak Mekke'de üç gün, döndükten sonra yedi gün oruç tutar.²⁷ Yahya (a.s), üç gece insanlarla konuşmamıştır.²⁸ İnsan, ana rahminde üç karanlık aşamada yaratılır.²⁹ Adetten kesilen kadınların iddeti üç aydır.³⁰ Yemini bozmanın keffâretini karşılayamayanlar, üç gün oruç tutar.³¹ Tebük seferine katılmayan üç kişiye yeryüzü dar gelmiştir.³² Zekeriya (a.s), üç gün işaret dışında konuşmamıştır.³³ Boşanan kadınlar üç adet dönemi iddet bekler.³⁴ "Allah, üçün (tanrının)

¹⁴ الْوَاحِدِ الْفَهَّارِ (Yûsuf, 12/39, er-Ra'd, 13/16, İbrâhîm, 14/48, Sa'd, 38/65, ez-Zümer, 39/4, Gâfir, 40/16)

¹⁵ مِنْ بَابِ وَاجِدٍ. (Yûsuf, 12/67)

¹⁶ سَاعِدَةٍ وَاجِدَةٍ. (Sâ'd, 38/23)

¹⁷ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ. (ez-Zümer, 39/6)

¹⁸ Örneğin, el-Hicr, 15/65, Meryem, 19/98, el-Ahzâb, 33/32.

¹⁹ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. (el-İhlâs, 112/1)

²⁰ الْحَدَى الطَّائِفَيْنِ. (el-Enfâl, 8/7)

²¹ الْحَدَى الْحُسَيْنَيْنِ. (et-Tevbe, 9/52)

²² الْحَدَى ابْنَتَيْ. (el-Kasas, 28/27)

²³ el-En'âm, 6/143.

²⁴ أَمْتًا اِثْنَيْنِ وَأَخِينَتَا اِثْنَيْنِ. (el-Mü'min, 40/11)

²⁵ اِثْنَيْنِ. (et-Tevbe, 9/40)

²⁶ إِذْ أَرْسَلْنَا الْيَوْمَ اِثْنَيْنِ. (Yâsîn, 36/14)

²⁷ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ. (el-Bakara, 2/196)

²⁸ ثَلَاثَ لَيَالٍ. (Meryem, 19/10)

²⁹ طَلَمَاتٍ ثَلَاثٍ. (ez-Zümer, 39/6)

³⁰ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ. (et-Talâk, 65/4)

³¹ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ. (el-Mâide, 5/89)

³² وَ عَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا. (et-Tevbe, 9/118)

³³ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ. (Âl-i İmrân, 3/41)

³⁴ ثَلَاثَةَ فُرُوعٍ. (el-Bakara, 2/228)

üçüncüsüdür" diyenler kâfirdir.³⁵ Salih (a.s), deveyi kesen kavmine üç gün süreleri kaldığını bildirmiştir.³⁶ Bazıları, hiçbir bilgiye, delile dayanmadan Ashâb-ı Kehf'in üç, beş veya yedi kişiden oluştuğunu iddia etmiştir.³⁷

Dört sayısına ise dokuz kere müennes, üç kere müzekker, toplam on iki defa yer verilir. Örneğin, kocası ölen kadınlar dört ay on gün iddet bekler.³⁸ İbrahim (a.s), yeniden dirilişi dört kuş ile tecrübe etmiştir.³⁹ Hayvanların bazısı dört ayaklıdır.⁴⁰ Haram ayların sayısı dördtür.⁴¹ Yüce Allah yeryüzünde rızıkları dört günde yaratmıştır.⁴² İffetli bir kadına zina isnadında bulunanların dört şahit getirmesi gerekir.⁴³ Bu dört şahidi bulamayanlar, doğru söylediğine dair dört defa Allah adına yemin etmelidir.⁴⁴ Allah, gizli görüşüp-konuşan üç kişinin, dördüncüleri olarak mutlaka yanlarındadır.⁴⁵

Beş sayısı, toplam üç yerde ve müennes formuyla kullanılır. Beş kişi gizli konuşuyorsa, altıncıları Allah'tır.⁴⁶ Altı sayısı, Kur'an'da, yedi defa müennes olarak zikredilir. Mesela, Allah gökleri, yeri ve aralarındakileri altı günde yaratmıştır.⁴⁷ Yedi sayısına, on dokuzu müzekker, dördü müennes olmak üzere toplam yirmi üç kez yer verilir. Yûsuf (a.s) zindanda iken, ülkenin kralı rüyasında yedi besili ineğin yedi zayıf ineği yediğini, ayrıca yeşil ve kuru yedi başak görmüştür.⁴⁸ Yûsuf (a.s), bu rüyayı tevil ederek yedi yıl ekin ekmelerini,⁴⁹ sonra yedi yıl kıtlık olacağını ve buna hazırlık için ürünlerin çoğunu depolamalarını tavsiye etmiştir.⁵⁰ Öte yandan cehennem yedi kapısı vardır.⁵¹ Yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa ve arkasından yedi deniz eklense yine de Allah'ın sözleri bitmez.⁵² Gökler, yedi tabaka ya da uçsuz bucaksızdır.⁵³ Hz. Peygambere, tekrar tekrar okunan yedi yani Fâtiha suresi verilmiştir.⁵⁴

³⁵ el-Maîde, 5/73. (ثَالِثٌ ثَلَاثَةٌ)

³⁶ Hûd, 11/65. (ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ)

³⁷ el-Kehf, 18/22. (سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ)

³⁸ el-Bakara, 2/234. (أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا)

³⁹ el-Bakara, 2/260. (أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ)

⁴⁰ en-Nûr, 24/45. (وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ)

⁴¹ et-Tevbe, 9/36. (أَرْبَعَةَ حُرُمٍ)

⁴² el-Fussilet, 41/10. (أَرْبَعَةَ أَيَّامٍ)

⁴³ en-Nûr, 24/4. (بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءَ)

⁴⁴ en-Nûr, 24/6. (أَرْبَعٌ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ) Kadın da aynı şekilde dört kere Allah adına yemin eder. (en-Nûr, 24/8)

⁴⁵ el-Mücâdele, 58/7. (ثَلَاثَةٌ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ)

⁴⁶ el-Mücâdele, 58/7. (وَلَا خَمْسَةٌ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ)

⁴⁷ el-A'râf, 7/54, es-Secde, 32/4. (فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ)

⁴⁸ Yûsuf, 12/43. (سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعَ عَجَافٍ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خَضِرٍ وَأَخْرَجَ يَابِسَاتٍ)

⁴⁹ Yûsuf, 12/47. (سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا)

⁵⁰ Yûsuf, 12/48. (ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادًا)

⁵¹ el-Hicr, 15/44. (لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ)

⁵² Lokmân, 31/27. (سَبْعَةَ أَجْحَرٍ)

⁵³ Örneğin, el-Bakara, 2/29, el-Mü'minûn, 23/17, 86, el-Fussilet, 41/12, el-Mülk, 67/3, en-Nebe, 78/12.

(سَبْعَ سَمَوَاتٍ)

⁵⁴ el-Hicr, 15/87. (سَبْعًا مِنَ الْمَنَائِبِ)

Sekiz, sayı olarak dört defa müennes, bir defa da müzekker haliyle zikredilir. Mesela, Ad kavmini helak eden kasırga, tam yedi gece sekiz gün esmiştir.⁵⁵ Şuayb (a.s), Musa (a.s)'dan sekiz veya on yıl yanında çalışıp hizmet etmesini istemiştir.⁵⁶ Hesap günü, arşı sekiz melek taşıyacaktır.⁵⁷ Müşrikler, sekiz çift hayvan için kendilerince helal haram kuralları belirlemiştir.⁵⁸ Dokuz sayısı ise dört yerde müzekker, iki yerde müennes olarak kullanılır. Örneğin, Musa (a.s)'a dokuz mucize verilmiştir.⁵⁹

Ayrıca, üç ile dokuz arasındaki bir süreyi ifade eden "birkaç" anlamındaki بضع kelimesi de dolaylı olarak sayı anlamı verir. Mesela, Yûsuf (a.s), zindanda birkaç yıl kalmıştır.⁶⁰ Rumlar, mağlubiyetlerinden sonra toparlanıp, birkaç yıl içinde Perslere karşı zafer kazanmıştır.⁶¹

1.3. On ve Doksan Dokuz Arası Sayılar

Kur'an'da on sayısı, on biri müzekker, beşi müennes olmak üzere on altı yerde tekrarlanmaktadır.⁶² On bir sayısı bir defa, on iki ise beş defa zikredilmektedir.⁶³ Yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen ve doksan sayılarının tamamına yer verilmektedir.⁶⁴

Yemini bozmanın keffâretlerinden biri, on fakiri doyurmaktır.⁶⁵ Hacda zaruret nedeniyle vaktinden önce tıraş olan kişi, keffâret olarak toplam on gün oruç tutar.⁶⁶ Her iyi davranışın karşılığı, on katı olarak verilecektir.⁶⁷ Kur'an'ı, Hz. Peygamberin uydurduğunu iddia edenlere onun benzeri on sure getirmeleri ile meydan okunur.⁶⁸ Şuayb (a.s), Musa (a.s)'dan sekiz veya on yıl yanında çalışıp hizmet etmesini istemiştir.⁶⁹

Yûsuf (a.s), rüyasında güneş ve ayın yanında on bir yıldız görmüştür.⁷⁰ İsrailoğulları on iki gruba ayrılmış,⁷¹ onlara on iki vekil tayin edilmiş⁷² ve on iki

⁵⁵ el-Hâkka, 69/7. (سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ)

⁵⁶ el-Kasas, 28/27. (ثَمَانِيَةَ جِجَعٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا أَنْ تَأْجُرَنِي)

⁵⁷ el-Hâkka, 69/17. (وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةَ)

⁵⁸ el-En'âm, 6/143. (ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ)

⁵⁹ el-İsrâ, 17/101. (تَسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ)

⁶⁰ Yûsuf, 12/42. (بِضْعِ سِنِينَ)

⁶¹ er-Rûm, 30/4. (فِي بِضْعِ سِنِينَ)

⁶² Mesela bk. el-Bakara, 2/196, el-Mâide, 5/89; el-Enâm, 6/160; Tâhâ, 20/103; el-Kasas, 28/27.

⁶³ On bir (Yûsuf, 12/4). On İki (el-Bakara, 2/60; A'râf, 7/160; Mâide, 5/12; Tevbe, 9/3)

⁶⁴ Bk. Yirmi (el-Enfâl, 8/65), otuz (el-A'râf, 7/142; el-Ahkâf, 46/15), kırk (el-Bakara, 2/51, el-Mâide, 5/26, el-A'râf, 7/142, el-Ahkâf, 46/15), elli (el-Ankebût, 29/14, el-Meâric, 70/4), altmış (el-Mücâdele, 58/4), yetmiş (el-A'râf, 7/155, et-Tevbe, 9/80, el-Hâkka, 69/32), seksen (en-Nûr, 24/4), doksan (Sâd, 38/23).

⁶⁵ el-Mâide, 5/89. (لَطْعَامٍ عَشْرَةَ مَسَاكِينٍ)

⁶⁶ el-Bakara, 2/196. (تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ)

⁶⁷ el-En'âm, 6/160. (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرٌ أَمْثَالِهَا)

⁶⁸ Hûd, 11/13. (بِعَشْرِ سُورٍ مِثْلِهِ)

⁶⁹ el-Kasas, 28/27. (ثَمَانِيَةَ جِجَعٍ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا أَنْ تَأْجُرَنِي)

⁷⁰ Yûsuf, 12/4. (أَحَدَ عَشْرٍ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ)

⁷¹ el-A'râf, 7/160. (اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَّمًا)

⁷² el-Mâide, 5/12. (اِثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا)

kaynak suyu lütfedilmiştir.⁷³ Allah katında ayların sayısı on ikidir.⁷⁴ Cehennemin, on dokuz görevli meleği vardır.⁷⁵

Müminlerden yirmi kişi, kâfirlerden yüz kişiye galip gelebilir.⁷⁶ Annelerin, hamilelik ve emzirme süresi otuz aydır.⁷⁷ Musa (a.s), mikat için kavminden yetmiş kişi seçmiş⁷⁸ ve orada otuz artı on, toplam kırk gece geçirmiştir.⁷⁹ İsrailoğullarının arz-ı mukaddese girmesine, kırk sene izin verilmemiştir.⁸⁰ Nûh (a.s), kavmi arasında bin seneden elli eksik kalmıştır.⁸¹ Zıharın keffâret şartlarının sonuncusu, altmış fakirin doyurulmasıdır.⁸² Cehennemlikler yetmiş arşın zincire vurulacaktır.⁸³ Münafıklar için yetmiş defa bağışlanma dilense de Allah onları affetmeyecektir.⁸⁴ İffetli bir kadına zina iftirasında bulunanlara, seksen sopa vurulur ve şahitlikleri kabul edilmez.⁸⁵ Aralarında hüküm vermesi için Davud (a.s)'a müracaat eden iki kardeşten davalı olanın, doksan dokuz koyunu vardır.⁸⁶

1.4. Yüz ve Bin Sayıları ile Katları

Kur'an'da yüz sayısı, yedi kez tekrarlanmakta, katlarından iki yüz, iki defa, üç yüz ise bir defa zikredilmektedir. Bin ve katlarına da on bir kere yer verilmektedir. Bunlardan iki bin sayısı iki defa, beş bin, elli bin ve yüz bin birer defa kullanılmaktadır.

Müslümanlardan yirmi kişi yüz kâfiri, yüz kişi ise bin kâfiri yenebilir.⁸⁷ Önceleri oran böyle iken, Allah tarafından kolaylık lütfedilerek yüz Müslümanın, Allah'ın izniyle iki yüz kâfire, bin kişi iseler onların iki binine galip geleceği bildirilmiştir.⁸⁸ Ölümünden sonra dirilmeyi merak eden bir kişi, yüz yıl boyunca ölü kaldıktan sonra tekrar dirilmiştir.⁸⁹ Ashâb-ı Kehf, mağarada tam üç yüz artı dokuz yıl geçirmiştir.⁹⁰ İnfakta bulunmanın mükâfata, yedi çarpı yüz şeklinde verilecektir.⁹¹

Nûh (a.s), kavmi arasında bin seneden elli eksik kalmıştır.⁹² Kadir gecesini, bin aydan daha hayırlıdır.⁹³ İşlerin Allah'a yükselmesi bin yılda ancak gerçekleşir.⁹⁴

⁷³ el-Bakara, 2/60. (اثنًا عشرة عينا)

⁷⁴ et-Tevbe, 9/36. (ان عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا)

⁷⁵ el-Müdesir, 74/30. (عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشْرَ)

⁷⁶ el-Enfâl, 8/65. (مَنْكُمْ عَشْرٌ وَصَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ)

⁷⁷ el-Ahkâf, 46/15. (وَحَمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا)

⁷⁸ el-A'raf, 7/15. (سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا)

⁷⁹ el-A'raf, 7/142, el-Bakara, 2/51. (وَوَعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً)

⁸⁰ el-Mâide, 5/26. (أَرْبَعِينَ سَنَةً)

⁸¹ el-Ankebût, 29/14. (الْأَلَمَّ مِائَتِينَ سَنَةً)

⁸² el-Mücâdele, 58/4. (فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِإِطْعَامِ سِتِّينَ مَسْكِينًا)

⁸³ el-Hâkka, 69/32. (فِي سَبْعِينَ نَجْمًا مِائَتِينَ سَنَةً)

⁸⁴ et-Tevbe, 9/80. (سَبْعِينَ مَرَّةً)

⁸⁵ en-Nûr, 24/4. (ثَمَانِينَ جَلْدَةً)

⁸⁶ Sâ'd, 38/23. (لَهُ تِسْعَ وَتِسْعُونَ نَجْمًا)

⁸⁷ el-Enfâl, 8/65. (مَنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ... مَنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا)

⁸⁸ el-Enfâl, 8/66. (مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ ... أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفِينَ)

⁸⁹ el-Bakara, 2/259. (فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ)

⁹⁰ el-Kehf, 18/25. (وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَارْدَاؤُا تِسْعًا)

⁹¹ el-Bakara, 2/261. (كَمَثَلِ خَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ)

⁹² el-Ankebût, 29/14. (أَلْفَ سَنَةٍ أَلَّا يَمْسُرُوا عَامًا)

Yahudiler, bin sene yaşamayı çok ister.⁹⁵ Allah Müslümanlara beş bin melek ile yardım edebilir.⁹⁶ Nitekim bazen üç bin,⁹⁷ bazen de bin melek ile onları desteklemiştir.⁹⁸ İnsanların bin yılı, Allah nezdinde çok kısadır.⁹⁹ Melekler ve ruh, Allah'a ancak elli bin yılda yükselebilir.¹⁰⁰ Yunus (a.s), yüz binden daha kalabalık bir topluluğa gönderilmiştir.¹⁰¹

1.5. Kesirli Sayılar

Bölme ve oran ifade eden kesirli sayılara ise örnekleri vermek mümkündür: Zevcenin mirasının, şâyet çocuk yoksa yarısı (بِصَفِّ), çocuk varsa dörtte biri (الرُّبْعُ) kocanıdır. Varisin çocuklarından kız olanlar ikiden fazlaysa, mirasın üçte ikisini (فَلَهُنَّ ثُلُثًا) alırlar.¹⁰² “Kelâle”nin mirası bölünürken iki kız kardeş varsa, mirasın üçte ikisi onlarındır.¹⁰³ Çocuğu olmayan kocanın mirasının dörtte biri (وَأَلَهُنَّ الرُّبْعُ), çocuğu varsa sekizde biri (التُّمْنُ) zevcesinindir.¹⁰⁴ Mirastaki diğer şartlara göre paylaşımlar, altıda bir (السُّدُسُ) ve üçte bir (الثُّلُثُ) şeklinde olabilir.¹⁰⁵ Ganimetin beşte biri (خُمْسُهُ) Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.¹⁰⁶ Hz. Peygamber ve ashabından bazıları gecenin üçte ikisini, yarısını veya üçte birini ibadetle geçirirdi.¹⁰⁷ Davalı iki kardeşten birinin doksan dokuz, diğerinin tek (1/100) koyunu vardı.¹⁰⁸ Nüzulün muhatabı olan Mekkeli müşrikler, daha önce yok olup giden müşrik toplumların onda birine (güce) bile sahip değildir.¹⁰⁹ Görüldüğü üzere Kur'an'da 1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/8, 1/10, 1/100 ve 2/3 oranlarını ifade eden sayılara yer verilmektedir.

1.6. Sıra Sayıları

Kur'an'da, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, sekizinci sıra sayıları da zikredilmektedir. Hz. Peygamber, hicret için Mekke'den iki kişiden biri (ثَانِي الثَّنَيْنِ) olarak çıkmıştır.¹¹⁰ Bir şehrin halkına, önce iki daha sonra üçüncü bir peygamber gönderilmiştir.¹¹¹ Menat, müşriklerin üçüncü putudur.¹¹² “Allah, üçün (tanrının)

⁹³ el-Kadr, 97/3. (خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ)

⁹⁴ el-Secde, 32/5. (أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ)

⁹⁵ el-Bakara, 2/96. (لَوْ يَعْمُرُ أَلْفَ سَنَةٍ)

⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/125. (بِخُمْسَةِ أَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ)

⁹⁷ Âl-i İmrân, 3/124. (يَبْلُغُهُ أَلْفٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ)

⁹⁸ el-Enfâl, 8/9. (مُؤَمَّمًا بِالْأَلْفِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ)

⁹⁹ el-Hac, 22/47. (كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ)

¹⁰⁰ el-Meâric, 70/4. (خُمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) Ya da melekler ve ruh (Cebrail) öyle bir zamanda O'na yükselir ki, insanlar ancak elli bin senede bu mesafeyi katedebilir.

¹⁰¹ es-Sâffât, 37/147. (أَلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ)

¹⁰² en-Nisâ, 4/11. 1/2'ye karşılık gelen نصف kelimesi yedi kez tekrar eder.

¹⁰³ en-Nisâ, 4/176. (فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ)

¹⁰⁴ en-Nisâ, 4/12.

¹⁰⁵ en-Nisâ, 4/12.

¹⁰⁶ el-Enfâl, 8/41.

¹⁰⁷ el-Müzemmil, 73/20. (ثَلَاثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثُهُ)

¹⁰⁸ Sâ'd, 38/23. (لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِي نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ)

¹⁰⁹ es-Sebe', 34/45. (وَمَا بَلَّغُوا مَعْتَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ)

¹¹⁰ et-Tevbe, 9/40.

¹¹¹ Yâsîn, 36/14. (إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ الثَّنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَبَّوْا بِمَا بَالِغٌ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ)

¹¹² en-Necm, 53/20. (وَمَلَوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَى)

üçüncüsüdür” diyenler kâfir olmuştur.¹¹³ Ashâb-ı Kehf'in köpeği, bazılarına göre onların dördüncüsü, altıncısı ya da sekizincisidir.¹¹⁴ Üç veya beş kişi bir yerde gizli konuşuyorsa, dördüncüleri veya altıncıları Allah'tır.¹¹⁵ Eşine zina isnad eden bir erkek, dört şahit bulamaz ise dört kere Allah adına yemin eder ve beşincide yalan söylüyorsa Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diler.¹¹⁶ Kadın da dört kere Allah adına yemin ettikten sonra beşincide Allah'ın gazabının üzerine olmasını ister.¹¹⁷

1.7. Üleştirme Sayıları

Birer, ikişer, üçer, onar, biner gibi üleştirme sayılarına da Kur'an'da yer verilmektedir. Gerektiğinde kadınlar ikişer (مَثْنَى), üçer (ثَلَاثَ) ve dörder (رُبَاعَ) nikahlanabilir.¹¹⁸ Binlerce kişi (الْوَفَّ), ölüm korkusuyla yurtlarını terk etmiştir.¹¹⁹ Ayrıca teker teker anlamındaki فُرَادَى kelimesi de buraya eklenebilir. Mesela, müşriklere, tek tek veya ikişerli (مَثْنَى وَفُرَادَى) toplanıp düşünmeleri öğütlenmiştir.¹²⁰ İnsanlar dünyaya teker teker geldikleri gibi hesap vermek üzere Allah'a dönüşleri de teker teker (فُرَادَى) olacaktır.¹²¹

Kur'an'da zikredilen ve yukarıda derlenen sayıların, matematikçiler tarafından doğal, asal, reel, tam, pozitif, rasyonel, irrasyonel gibi sayı çeşitleri açısından incelenmesiyle, dikkate değer sonuçlar/işaretler ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğunu ifade edelim. Bu sayılardan dördü, üslup ve anlam bakımından diğerlerinden oldukça farklıdır. Şimdi, bunların incelenmesine geçebiliriz.

2. Nûh (a.s)'ın Kavmi ile Geçirdiği Süre

Ulu'l-azm peygamberlerden biri olan Nûh (a.s)'ın adı, Kur'an'da yirmi sekiz ayrı surede, kırk üç defa anılmaktadır. Bu âyetlerden birinde, onun kavmi ile bin eksi elli yıl geçirdiği belirtilmektedir.¹²²

İki üç tanesi hariç,¹²³ müfessirlerin tamamına yakını bu sayının Nûh (a.s)'ın toplam yaşını değil, kavmi ile birlikte tufana kadar geçirdiği zaman dilimini haber verdiği kanaatindedir.¹²⁴ Bu süre sonunda, kavmi tufanda helak olmuş ama o

¹¹³ el-Mâide, 5/73. (إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ)

¹¹⁴ el-Kehf, 18/22. (سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ)

¹¹⁵ el-Mücâdele, 58/7. (مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ)

¹¹⁶ en-Nûr, 24/6-7.

¹¹⁷ en-Nûr, 24/8-9.

¹¹⁸ en-Nisâ, 4/3.

¹¹⁹ el-Bakara, 2/243.

¹²⁰ es-Sebe', 34/46.

¹²¹ el-En'âm, 6/94.

¹²² el-Ankebût, 29/14. (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ)

¹²³ Katâde (Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1949-1965), 13: 332) ve Yûsuf b. Hilâl Safedî, *Keşfü'l-esrâr ve hetkü'l-estâr*, thk. Bahattin Dartma (İstanbul: TDV Yayınları, 2019), 3: 365. Ayrıca Mâverdî, birinci görüş olarak zikreder. (Ebu'l-Hasan Ali el-Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-uyûn* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1992), 4: 278, *Alâmu'n-nübüvve*, thk. Muhammed Şerif Sukker (Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 1993), 63)

¹²⁴ İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an tevili âyi'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1988), 20: 135-136; Ebu'l-Kasım Carullah ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf* (b.y.: Daru'l-Fikr, ts.), 3: 200; Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr* (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1999), 9: 36; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1949-1965), 13: 332-333; Kâdî Nâsüriddin el-Bezzâvî, *Tefsîru'l-*

yaşamaya devam etmiştir. Dolayısıyla yaşı dokuz yüz elliden fazladır. Çünkü âyetin başındaki *وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ* ifadesi, peygamber olarak görevlendirilmesine, devamındaki *فَلَيْتَ فِيهِمْ* ifadesi de peygamberlik görevinin süresine işaret etmektedir.¹²⁵ Peygamber olmadan önceki yaşı da bu sayıya dahil değildir.

Âyetin lafzı farklı anlam ihtimallerine açık olduğundan, tefsirlerde, Nûh (a.s)'ın yaşına dair çeşitli sayılar aktarılır. İbn Abbas'a nispet edilen görüşlerin en meşhur olanına göre o, peygamberlik öncesi kırk, peygamberlik sonrası tufana kadar dokuz yüz elli ve tufan sonrası altmış, toplam bin elli yıl yaşamıştır.¹²⁶ Ama Katâde'den aktarılan bilgiye göre üç yüz yıl davet öncesi, üç yüz yıl davet dönemi ve üç yüz elli yıl tufandan sonra olmak üzere toplam dokuz yüz elli yıl yaşamıştır.¹²⁷ Öte yandan, onun yaşının bin iki yüz, bin dört yüz, bin altı yüz elli, bin yedi yüz olduğunu söyleyenler vardır.¹²⁸ Aşağıda da görüleceği gibi bu sayıların neredeyse tamamı, Tevrat başta olmak üzere ehl-i kitap kaynaklarından alınmıştır.

Müfessirler, neden doğrudan dokuz yüz elli denilmedi sorusuna, istisna üslubunun kesinlik ifade etmesi ile cevap vermektedir. Arapçada, "kardeşlerin bana geldi" denildiğinde maksat, bütün kardeşler veya çokluk olabilir. Fakat "Zeyd hariç kardeşlerin bana geldi" cümlesinde, açık ve net olarak gelenler ve gelmeyenler ifade edilir.¹²⁹ O halde âyetteki istisna, kesin bir sayıyı vurgulamakta, Yahudilerin bin sene yaşamak istemesindeki gibi¹³⁰ çokluktan kinaye ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca Araplarda sayıların en büyüğü bindir. خمسة آلاف، sayılarında olduğu gibi daha büyük sayılar da bin ile ifade edilir.¹³¹

Beẓzâvî (İstanbul: Dersaat, ts.), 2: 205; Ebu'l-Berekât en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî* (b.y.: Daru İhyai'l-Kütübî'l-Arabi, ts.), 3: 252; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim* (Kahire: Daru İhyai Kütübî'l-Arabi, ts.), 3: 407; Ebû Hayyân Muhammed el-Endelûsî, *et-Tefsîru'l-kebîr (Bahru'l-muhîr)* (Beirut: Daru İhyai't-Türâsî'l-Arabi, 1990), 7: 145; Burhaneddin Ebu'l-Hasan el-Bikâî, *Nazmu'd-dürer* (Haydarabad: Oriental Publication, 1969-1984), 14: 404; Şehabeddin el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* (Beirut: Daru'l-Fikr, 1987), 20: 142-143; Muhammed Tâhir b. Âşur, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru't-Tunusiyye, ts.), 20: 222; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, trc. Yûsuf Karaca, Muhammed Han Kayani, Ali Ünal-Hamdi Aktaş, İsmail Bosnalı, Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 4: 210.

¹²⁵ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 4: 310.

¹²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 200; Mâverdî, *en-Nüket*, 4: 278; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 332; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 407.

¹²⁷ Mâverdî, *en-Nüket*, 4: 278; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 332; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 407.

¹²⁸ Bk. Mâverdî, *en-Nüket*, 4: 278-279; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 332-333.

¹²⁹ Önemine binaen, yapılan açıklamayı buraya almak istiyoruz:

تأويل الاستثناء في كلام العرب التوكيد تقول جاءني اخوتك إلا زيدا فتؤكد أن الجماعة جاؤوا وتنقص زيدا. فإن العرب إذا قالت: جاءني اخوتك، يجوز أن تريد به جميع الاخوة، ويجوز أن تريد به الأكثر، فإذا قال: جاءني اخوتك إلا زيدا فتعلم قطعاً أنه جاء كل الاخوة إلا زيدا، فقد أفاد الاستثناء التأكيد من هذا الوجه.

(Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'an*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, Ebû Bilâl Ganîm b. Abbâs (Riyad: Daru'l-Vatan, 1997), 4: 172; Ebu'l-Ferec Cemaleddin b. Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmî't-tefsîr* (Beirut: el-Mektebetü'l-İslami, 1984), 6: 262)

¹³⁰ el-Bakara, 2/96.

¹³¹ Mâverdî, *en-Nüket*, 4: 278; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 2000; Nesefî, *Tefsîr*, 3: 252; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 20: 222; 21: 214; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayinevi, 1966), 6: 2761.

Diğer bir ifadeyle bin sayısı, kuşatıcı özelliğe sahiptir.¹³² Dolayısıyla dokuz yüz elli yerine en büyük sayı zikredilerek, muhatapların daha fazla dikkati çekilmiş ve etkilenmelerine çalışılmıştır. Böylece Nûh (a.s)'ın oldukça uzun bir süre davette bulunduğu ve kavminin isyan ve inadına sabrettiğine işaret edilmiştir.¹³³ Kısacası, farklı bir üslup ile bine yakın denilmiş ve böylece daha güçlü bir mesaj verilmiştir.

Öte yandan çoğu müfessirin itibar etmediği, Mâverdî (ö.450/1058), Sem'ânî (ö.489/1096) ve Kurtubî (ö.671/1273) tarafından قیل kaydıyla aktarılan bir rivâyete göre, aslında Nûh (a.s)'ın bin yıl ömrü vardı. Bunun elli yılını oğullarından birine başlattığı için âyette bin eksi elli denilmiştir.¹³⁴ Kurtubî, bu rivâyeti önemseyerek bin eksi elli ifadesinden şu sonucu çıkarır: Ya bin sayısı ile Nûh (a.s)'ın peygamberlik görevinin uzunluğuna dikkat çekilmiş, ya da ömründen elli sene çocuğuna verilmiştir.¹³⁵

Söz konusu sayı kesinlik ifade ediyorsa, bir insanın bu kadar süre yaşaması mümkün müdür sorusuna çok az müfessir cevap vermeye çalışır. Bunlardan Fahreddin Râzî (ö.606/1210), İbn Kesîr (ö.774/1373), Reşid Rıza (ö.1935), İzzet Derveze (ö.1984), Ömer Nasuhi Bilmen (ö.1971) ve Mevdûdî'ye (ö.1979) göre Nûh (a.s)'ın dokuz yüz elli seneden fazla yaşamış olması, şimdiki zamanlar için tabii görünmese de Allah'ın dilemesiyle gerçekleşmiştir.¹³⁶ Adı geçenlerden Mevdûdî ve Ömer Nasuhi Bilmen, bunun Allah'ın bir mucizesi olduğunu ima ederler. Nitekim Sümer, Babil ve Habeşliler tarafından Nûh (a.s)'a verilen isimler, "uzun ömürlü", "hayatı yaşayan" anlamlarındadır.¹³⁷ Mevcut Tevrat'a göre de dokuz yüz elli sene ömür sürmüş, tufan, o altı yüz yaşındayken başlamış ve tufandan sonra üç yüz elli sene yaşamıştır.¹³⁸ Adem ve Şit (a.s) ile yakın nesilleri de onun gibi çok uzun süre

¹³² Annemarie, Schimmel, *Sayıların Gizemi*, trc. Mustafa Küpüşoğlu (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 1998): 296.

¹³³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 20: 135; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 200; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 6: 261; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 9: 36; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 332; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 205; Neseî, *Tefsîr*, 3: 252; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 406; Bikâî, *Nazmu'd-dürrer*, 14: 404; Ebû Hayyân, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 7: 145; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 20: 142-143; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XX, 222; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-münîr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1991), 20: 208-209; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5: 2648; Celaledin es-Suyûtî, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an* (Kahire: Mektebetu's-Safâ, 2006), 2: 238.

¹³⁴ Mâverdî, *en-Nüket*, 4: 278; Sem'ânî, *Tefsîr*, 4: 172; Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 334.

¹³⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, 13: 334.

¹³⁶ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 9: 37; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 407; Muhammed İzzet ed-Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs* (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 2000), 5: 575; Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr* (b.y.: Daru'l-Fikr, ts.), 12: 104; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 5: 2648; Mevdûdî, *Tefsîm*, 4: 210-211. İbn Kesîr, İbn Ömer'in, insanların ömürlerinin ilk çağlardan itibaren azalarak geldiğine dair sözünü nakleder. (İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 407)

¹³⁷ Ömer Faruk Harman, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33:224. Tevrat'ta biri tufan zamanı yaşamış, diğeri toprakla meşgul olup bağ diken iki ayrı Nûh tasviri bulunur. Tekvin'de (9/20-27) anlatılan Nûh hikayesi ile tufan hikayesi farklıdır ve birbiriyile uzlaştırılması zordur. Toprakla meşgul olup bağ yetiştiren kişinin gemi yapanla alakası yoktur. Ayrıca Tekvin'de (9/22-24) Nûh'un çocukları daha küçük olarak tasvir edilmiştir. Oysa tufan sırasında onlar evliyidiler. (Harman, "Nûh", 33:224)

¹³⁸ Tekvin 9/28-29, 7/6.

yaşamıştır.¹³⁹ Netice olarak bu bilgiler, dokuz yüz elli sayısının mecaz değil hakikat olduğunu yani belli bir süreyi haber verdiğini göstermektedir.

Müfessirlerin çoğu, âyetteki bin sayısının سنّة, elli sayısının ise عاماً kelimeleriyle kullanılması arasında anlam farkı görmemiştir. Örneğin, İbn Âşûr'a (ö.1973) göre tekrardan sakınmak için ikincide سنّة denmemiştir.¹⁴⁰ Fakat Safedî (ö.696/1296), سنّة kelimesinin kameri, عام kelimesinin ise şemsi takvim ile ilişkili olduğunu, ikisi arasındaki on bir günlük zaman farkı dikkate alındığında haber verilen esas sürenin, dokuz yüz kırk sekiz sene dört ay yirmi sekiz buçuk güne karşılık geldiğini söyler. Bu sayının, Nûh (a.s)'ın yaşını bildirdiğini ve Kur'an'ın Tevrat'taki bilgiyi tasdik ettiğini belirtir.¹⁴¹ Bikâî (ö.885/1480) ve Âlûsî (ö.1270/1854) ise Yûsuf suresinde anlatılan kralın rüyasının tabirinden hareketle,¹⁴² سنّة kelimesini zor geçen zamana dolayısıyla Nûh (a.s)'ın kavminden gördüğü eza, cefa ve sıkıntı yıllarına, عاماً sözcüğünü ise kolaylık zamanına yani kavminin helak olmasından sonra rahatlık ve genişlik içinde yaşadığı döneme işaret kabul ederler.¹⁴³

Öte yandan, Sümer takviminde aylar için yıl denildiği, dolayısıyla âyetteki sayının dokuz yüz elli aya tekabül ettiğini ve aslında yetmiş dokuz-seksen yıldan söz edildiğini savunanlar da vardır.¹⁴⁴ Gerçekten de tufan öncesi takvimlendirmede, bir ay bir yıl kabul edilmekte ve ölenler için bin yıl yaşadı, yedi yüz yıl yaşadı gibi ifadeler kullanılmaktaydı.¹⁴⁵ Ancak Kur'an'da, ay (شهر) ve yıl (سنة-عام) kelimeleri açıkça ayrı anlamlarda kullanıldığı ve bir yılın on iki aydan oluşması vurgulandığı¹⁴⁶ için bu görüşe katılmak mümkün değildir.

Anlaşılabacağı üzere müfessirlerin neredeyse tamamı, bin eksi elli ifadesinin kesin bir sayıyı haber verdiğini kabul etmekte ve bu kadar uzun yaşamının Allah'ın dilemesi ile gerçekleştiğini söylemektedir. Bununla beraber onlar, akla gelebilecek bütün sorulara kesin cevap vermenin güçlüğü nedeniyle, daha çok âyetin maksadı üzerinde dururlar. Buna göre, önceki âyetlerle birlikte değerlendirildiğinde, Hz. Peygambere ve onun şahsında Müslümanlara bir mesaj verilmektedir. Bin yıla yakın süre kavmine tebliğ ve davette bulunan bir peygamber, görevini büyük bir sabırla yerine getirmiştir. Üstelik uzun zamana

¹³⁹ Tekvin 5/1-31. Örneğin, Adem (a.s) dokuz yüz otuz, Şit (a.s) dokuz yüz on iki, Kenan dokuz yüz on, Hanok üç yüz altmış beş, Metuşellah dokuz yüz altmış dokuz yıl yaşamıştır.

¹⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 20: 222.

¹⁴¹ Safedî, *Keşfü'l-esrâr*, 3: 364-365. Fakat Safedî, bu yorumuna herhangi bir kaynak göstermemektedir. Bu çalışma süresince سنّة ve عام kelimelerinin şemsi ve kameri takvimler ile ilişkisine dair herhangi bir bilgi bulamadık.

¹⁴² Yûsuf suresinde haber verilen kralın rüyasındaki kıtlık yılları سنة, bolluk yılları ise عام ile ifade edilmiştir.

¹⁴³ Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, 14: 404, 20: 391; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 20: 143.

¹⁴⁴ Bahattin Dartma, *Dini, Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nûh Tufanı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), 31.

¹⁴⁵ Abdülkadir Şener v.dğr., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali* (İzmir: TDV Yayınları, 2008), 396. Bu açıklamanın sonunda, "Bununla beraber bir mucize olarak dokuz elli yıl yaşamış olması da mümkündür." denilmektedir.

¹⁴⁶ "Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir." (et-Tevbe, 9/36)

rağmen kavminden çok az kişi iman etmiştir. O halde acele etmemek, sabırlı ve sebatkâr olmak gerekir. Böylece bir yandan inkârcılar uyarılırken, bir yandan da maruz kalınan düşmanca davranışların benzerleriyle önceki peygamberlerin de karşılaştığı hatırlatılarak, “Azim ve kararlılık sahibi (ulu’l-azm) peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret. Onlar için de acele etme. Başlarına geleceği vaktiyle söylenen şeyleri gördüklerinde sanki gündüzün kısa bir süresini yaşamış gibi olacaklar.”¹⁴⁷ âyetinde olduğu gibi Hz. Peygamber ve Müslümanlar teselli edilmektedir.¹⁴⁸

Buraya kadar derlenen bilgileri ve yorumları şöyle analiz edebiliriz: Tefsirlerden yansıyan tabloya göre, âyetteki *فَلَيْتَ فِيهِمْ* ifadesi yani Nûh (a.s)’ın tufana kadar kavmi ile geçirdiği zaman, onun peygamberlik süresini haber vermektedir. Hâlbuki kavmi tufanda helak olduktan sonra peygamberlik görevi devam ettiğine göre peygamberlik süresinin dokuz yüz elli yıllık kısmını kavmi ile geçirdi denilmesi gerekirdi. Kaldı ki tefsirlerin bir kısmında onun yaşı ve peygamberlik süresine dair verilen sayılar arasında tutarlılık bulunmamaktadır. Ayrıca *أَرْسَلْنَا* fiilinin, Nûh (a.s)’ın peygamberliğe başladığı zamanı (kırk yaş civarını) işaretlediği kabul edilmektedir. Oysa aynı fiilin diğer âyetlerdeki kullanımı dikkate alındığında, kesin olarak peygamberliğe başlama zamanını ifade ettiği söylenemez.¹⁴⁹ Bu nedenlerle “aralarında kaldı/*فَلَيْتَ فِيهِمْ*” ifadesini, sadece peygamberlik süresi değil de dokuz yüz elli yıllık bütün yaşamını kavmi ile geçirdi şeklinde anlamak daha doğru görünmektedir.

Öte yandan, bin ve elli sayılarının temyizi olan *سنة* ve *عام* kelimelerinin zorluk ve kolaylık yıllarına işaret ettiği söylenmektedir.¹⁵⁰ Fakat konumuz olan âyetten, bu minvalde sonuç çıkarılmasına şöyle itiraz edilebilir: Şâyet ibare, Nûh (a.s) kavmi ile bin yıl geçirdi ve dokuz yüz elli yaşındayken tufan oldu sonra elli yıl daha önceki dönemden farklı olarak huzurla yaşadı şeklinde olsaydı bu çıkarım doğru olurdu. Oysa âyette, binden elli eksik denilmekte, dokuz yüz elli yılın son elli yılından söz edilmemektedir. Müfessirlerin tamamı da âyetin dokuz yüz elli yıldan bahsettiğini kabul etmektedir. Onun tufandan sonra beraberindeki müminler ile yaşadığı

¹⁴⁷ el-Ahkâf, 46/35.

¹⁴⁸ Bk. Ebû Mansur Muhammed Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-sünne*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2004), 4: 9; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 200; İbn Atıyye, *el-Muharrerü’l-vecîz*, 4: 310; Râzî, *et-Tefsîru’l-kebîr*, 19: 36; Kurtubî, *el-Câmi’*, 13: 332; Beyzâvî, *Tefsîr*, 20: 205; Neseî, *Tefsîr*, 3: 252; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 406; Ebû Hayyân, *et-Tefsîru’l-kebîr*, 7: 145; Bikâî, *Nazmu’d-dürer*, 14: 403; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 20:142; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 20: 222; Derveze, *et-Tefsîru’l-hadîs*, 5: 575; Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu Türkçe Meal Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 4: 260. Neseî, Âlûsî ve İzzet Derveze, bu anlamı diğer müfessirlere göre daha fazla vurgulamaktadır. Taberî’ye (ö.310/923) göre bu âyet, bir önceki âyette “*Gelin bizim yolumuza uyun, günahımızı biz yüklenelim*” dedikleri haber verilen müşriklere tehdittir. Bk. Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 20: 135.

¹⁴⁹ Örneğin, “Semud kavmine, “Allah’a kulluk edin” demesi için kardeşleri Salih’i gönderdik.” (en-Neml, 27/45) “Andolsun senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik.” (er-Rûm, 30/47) “Andolsun Nûh’u ve İbrahim’i elçi olarak gönderdik, onların soyundan gelenlere de peygamberlik ve kitap verdik.” (el-Hadîd, 57/26)

¹⁵⁰ Geniş bilgi için bk. Ebû Hilâl Hasan el-Askerî, *el-Furûku’l-Lügaviyye* (Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2013), 302.

dönem sebebiyle yapılan bu çıkarım, ibare açısından tutarlı değildir. Zira binden çıkarılan elli ile dokuz yüz ellinin son ellisi başka şeylerdir. Bu ikisi karıştırılarak, son yılların öncekinden farklı olduğu şeklinde, yakıştırmaya dayalı bir çıkarımda bulunmaktadır. Ayrıca علم kelimesinin Kur'an'daki diğer kullanımları¹⁵¹ dikkate alınırsa kesin olarak rahatlık zamanlarını ifade ettiği söylenemez.

Bin seneye yakın veya daha fazla yaşamanın doğal olup olmadığına gelince; insanların çoğalması ve dünyaya yayılmasının gerekliliği, teknik imkanların eksikliği, hayatın zorluğu gibi nedenlerle başlangıçta yaşamın uzun olması mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, insan ömrünün ilk devirlerden itibaren azar azar kısalacağını ve nihâyet bir periyotta karar kıldığını kabul eden paradigma, bu âyet ile uyumludur. Bununla beraber tartışmaların sona ermesi için ilk çağlarda insanların uzun süre yaşadığına dair daha fazla arkeolojik ve antropolojik veriye ihtiyaç olduğu da açıktır.

3. Ashâb-ı Kehf'in Mağarada Kaldığı Süre

Kur'an, muhteva ve üslup ilişkisiyle dikkat çeken Kehf suresinde,¹⁵² ölümden sonra yeniden dirilişe dair tarihi bir mucizeyi kısaca eder. Buna göre mağaraya sığınan birkaç genç, orada üç yüz yıl uyumuş ve bu süreye dokuz yıl daha ilave edilmiştir.¹⁵³

Müşrik bir toplumun baskısından kaçan gençlerin, sığındıkları mağarada birkaç yüzyıl uyuduktan sonra uyanmalarından, Hint ve Yahudi kutsal kitaplarından Mahabharata ve Talmud'da bahsedilse de konuyla ilgili genel kabul, daha geniş bilgiler aktaran Hristiyan kaynaklarına dayanmaktadır. Buna göre İsa (a.s)'dan sonra İmparator Decius (Dakyanus) zamanında (M.S. 250), onun zorbalığından kaçıp bir mağaraya sığınan gençler, II. Theodosius (401-450) döneminin otuz sekizinci yılında bulunmuştur. Papaz Theodore öncülüğünde, ölümden sonra dirilişi inkâr eden ve yaygınlaşmış bir akım, bu sayede etkisini kaybetmiştir.¹⁵⁴

Siyak ve sibakı ile birlikte tahlil edildiğinde, âyetten çıkarılacak anlamın çok sayıda ihtimale açık olduğu görülmektedir. Zahiri ve parçacı bakış, Ashâb-ı Kehf'in mağarada üç yüz dokuz yıl uyumasının haber verildiğini göstermektedir. Çünkü daha önce geçen "Bunun üzerine biz de onları o mağarada yıllarca derin bir uykuya

¹⁵¹ "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde (في عامين) olur" (Lokmân, 31/14). Ayrıca bk. et-Tevbe, 9/37.

¹⁵² Surede anlatılan kısca(lar)daki ağır gizeminin, âyetlerin üslubuna da yansımaları.

¹⁵³ el-Kehf, 18/25-26. (وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا . قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) Müfessirlere göre dokuz daha ilave ettiler (وَازْدَادُوا تِسْعًا) ibaresi, dokuz sene daha devam ettiler demektir. (Örneğin bk. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 5: 130; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, thk. Seyyid İbrahim (Kahire: Daru'l-Hadis, 1993), 3: 396)

¹⁵⁴ İsmet Ersöz, "Ashâb-ı Kehf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 465. Fakat bu bilgilere göre aradaki süre üç yüz dokuz değil en fazla iki yüz elli yıl yapmaktadır. (Ersöz, "Ashâb-ı Kehf", 3:465) İmparator Dakyanus değil, Diyuklenyanus da olabilir. (Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.), 5: 356)

daldırdık.”¹⁵⁵ âyetine bağlı yeni bir cümle (isti'nafiyye)dir.¹⁵⁶ Dolayısıyla üç yüz dokuz sayısı, Allah tarafından verilen kesin bir bilgidir. Bu anlam, bir sonraki “De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek O'na aittir” âyetiyle de uyumludur. Ayrıca Zemaşerî (ö.538/1144) ile takipçileri Beyzâvî (ö.685/1286) ve Neseî (ö.710/1310), daha önce geçen *فَضَرَبْنَا عَلَىٰ أَدَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا* âyetindeki¹⁵⁷ *سِنِينَ* kelimesinin burada tekrar edilmesini de bu anlama delil gösterir.¹⁵⁸ İbn Atıyye (ö.541/1147), İbn Kesîr ve Tabâtabâî (ö.1981) de sayının kesinlikle Allah tarafından verilen bir haber olduğu görüşündedir.¹⁵⁹

Aynı minvalde olmakla birlikte, konumuz olan âyetteki *لَيُبَيِّنَنَّ* fiili ile bir sonraki âyetteki *لَيُبَيِّنَنَّ* fiiline farklı anlam vermeye dayalı bir görüş daha vardır. Buna göre, kelimenin ilk geçtiği yerde Ashâb-ı Kehf'in mağarada üç yüz dokuz yıl kalışı, hem şemsi hem de kameri takvime göre haber verilmektedir. İkincisinde ise insanlar tarafından bulunmalarından itibaren, Kur'an'ın veya Kehf suresinin indiği zamana kadar kaç yıl geçtiğine dair Yahudilerin ihtilafına atıfta bulunmaktadır. “En doğrusunu Allah bilir” denilmesi de onlara cevaptır.¹⁶⁰ Fakat bu yorumun ikinci kısmında, geçen bir zamandan söz edilmektedir. Oysa âyette buna dair herhangi bir kelime bulunmamaktadır.

Âyetten çıkarılabilecek diğer anlama göre, daha önce Ashâb-ı Kehf hakkında insanların bazı zanni ifadelerinden söz edildiği¹⁶¹ gibi burada da aynı ifadelerin aktarımına devam edilmektedir. Dolayısıyla âyette, kiminin üç yüz, kiminin de üç yüz dokuz yıldan söz ederek karanlığa taş attıkları belirtilmektedir. Devamında, “De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir...” denilerek bu iddiaların yanlış olduğu ve gerçek sürenin Allah tarafından bilindiği söylenmektedir.¹⁶² Kısacası, onların da uyutulma süreleri bildirilmemekte, bu bilginin Allah'a havale edilmesi istenmektedir. İbn Mesud'un, âyetin başına *وَقَالُوا* yani “onlar hakkında tartışanlar dediler ki” takdir etmesi, bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. İbn Abbas ve Katâde de aynı şekilde burada insanların sözlerinin aktarıldığı kanaatindedir.¹⁶³

¹⁵⁵ el-Kehf, 18/11.

¹⁵⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25: 251; Ebû Hayyân, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 6: 116.

¹⁵⁷ el-Kehf, 18/11. “Bunun üzerine biz de onları o mağarada yıllarca derin bir uykuya daldırdık.”

¹⁵⁸ Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 2: 481; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 9; Neseî, *Tefsîr*, 3: 10.

¹⁵⁹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3: 510; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 79; Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'an* (Kum: Müessesese İsmailiyyan, 1412 h.), 13: 275-276.

¹⁶⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15: 231-232; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3: 510; Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 386; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 3: 395-396.

¹⁶¹ “Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: ‘Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir.’ Onların durumuna vâkîf olanlar ise: ‘Bizler, kesinlikle onların yanı başlarına bir mescit yapacağız’ dediler. (İnsanların kimi:) ‘Karanlığa taş atarcasına tahmin yürüterek onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir’ diyecekler; yine: ‘Beş kişidir; altıncıları köpekleridir’ diyecekler. (Kimileri de:) ‘Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir’ derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.” (el-Kehf, 18/21-22)

¹⁶² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 285; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 8: 452; Mevdûdî, *Tefhîm*, 3: 151; Karaman, Hayrettin, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 3: 548.

¹⁶³ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3: 223; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 2: 481; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 5: 130; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 7: 452; Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 386; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 79. Fakat İbn Kesîr, İbn Mesud ve

Tefsir literatürü incelendiğinde, müfessirlerin çok azının bu konuda tercihini açıkça belirttiği,¹⁶⁴ çoğunun sadece ihtimalleri vermekle yetindiği görülmektedir.¹⁶⁵ Gerçekten de her iki anlam (Allah'ın gerçek süreyi bildirmesi veya insanların iddiaları) arasında tercih yapmak zordur. Her ne kadar birincisi daha doğru gibi görünse de bunda zihinlere daha önce girmiş olan bilgilerin yönlendirmesinin olup olmadığını değerlendirmek gerekir. Yaklaşımları özetlenecek olursa, müfessirlerden Kurtubî, İbn Kesîr, Safedî, Elmalılı, Ömer Nasuhi Bilmen, üç yüz dokuz sayısı ile Allah tarafından Ashâb-ı Kehf'in uyuma süresinin bildirildiği kanaatindedir. Taberî, Semerkandî (ö.373/983), Zemahşerî, Beyzâvî, Nesefî, Şevkânî (ö.1250/1834) ve Âlûsî de bu anlamı diğer ihtimale göre öne çıkarmaktadır. Fakat Mukâtil b. Süleyman'a (ö.150/767) ve Mevdûdî'ye göre âyette insanların sözlerinden bahsedilmektedir. Mâtürîdî, Râzî, İbn Atıyye ve Kur'an Yolu adlı tefsir de bu ikinci görüşü meyletmektedir.

Müfessirlerin çoğu, doğrudan üç yüz dokuz yerine üç yüz artı dokuz denilmesine dair ilk defa Nakkâş (ö.351/962) tarafından dile getirildiği ifade edilen¹⁶⁶ ve daha sonra hemen her eserde tekrarlanan bir görüşü paylaşmaktadır. Buna göre üç yüz artı dokuz ifadesi ile hem şemsi hem de kameri takvime işaret edilmektedir. Bilindiği gibi iki takvim arasında yaklaşık on bir gün fark vardır. Bu fark sebebiyle şemsi üç yüz yıl, kameri üç yüz dokuz yıla eşittir. O halde âyette üç yüz yıl denilerek, Ashâb-ı Kehf'in mağarada geçirdiği sürenin şemsi üç yüz yıl, artı dokuz denilerek de bu sürenin kameri üç yüz dokuz yıl olduğu söylenmektedir.¹⁶⁷ Zaten şemsi takvim kullanan Hristiyanlar/Rumlar nezdinde Ashâb-ı Kehf'in üç yüz yıl uykuda kaldığı bilgisi vardı.¹⁶⁸ Kameri takvimi esas alan Araplara da bu sürenin üç yüz dokuz yıl olduğu bildirilmektedir. Nitekim bazı rivâyetlere göre "üç yüzü anladık da ilave dokuz da ne oluyor" diyen Necran Hristiyanlarına "De ki:

Katâde'nin bu kıraat ve görüşlerini şaz olarak değerlendirerek kabul etmemektedir. (İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 79)

¹⁶⁴ Örneğin Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15: 231; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3: 510; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 79; Tabâtâbâî, *el-Mîzân*, 13: 275-276; Mevdûdî, *Tefhîm*, 3: 151. Adı geçenlerden sadece Mevdûdî, insanların sözü olarak kabul eder.

¹⁶⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3: 223; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 481; Sa'lebî, *el-Keşf*, 4:114; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 7: 452-453; Nesefî, *Tefsîr*, 3: 10; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15: 300.

¹⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 387. Ayrıca bk. İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3: 510; Ebû Hayyân, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 6: 116.

¹⁶⁷ Mâverîdî, *en-Nüket*, 3: 300; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3: 510; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 7: 453; Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 387; Bikâî, *Nazmu'd-dürer*, XII, 46; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 15: 252; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15: 300-301; Tabâtâbâî, *el-Mîzân*, 13: 276. Ömer Nasuhi Bilmen, bu açıklamayı zorlama bularak tenkit eder. "İlavenin", gençlerin talepleri sonucu olduğunu ifade eder. (Bk. Bilmen, Ömer Nasuhi, IV, 1948) Râzî de ayrıntılı bir tartışma olursa, kendi istekleri ile dokuz yıl ilave ettiklerinin ileri sürülebileceğinden bahseder. (Râzî, VII, 453) Ancak, onlar kendi iradeleri ile üç asır uyumadıklarına ve uyutulduklarına göre dokuz yıl ilavenin kendi istekleri olduğu düşünülemez. Mâtürîdî de neden dokuz yıl ilave edildiğinin bilinmeyeceğini, bunun Allah'a havale edilmesi gerektiğini belirtir. (Mâtürîdî, *Te'vîlât*, 3: 223)

¹⁶⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15: 301; Sa'lebî, *el-Keşf*, 4: 114.

“Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir...” âyeti ile cevap verilmektedir.¹⁶⁹ Kanaatimizce bu izah, hesapların örtüşmesi nedeniyle yapılmış bir yakıştırma benzetimindedir. Çünkü âyetteki üç yüz sayısından sonra “ilave ettiler/eklediler” denilmektedir. Bunun kameri üç yüz dokuz yıl ile ilişkili olması uzak bir ihtimaldir.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın (ö.1942) anlatımına göre ehl-i tevhidin müşriklere galip gelip Ashâb-ı Kehf'i bulmalarına kadar geçen süre üç yüz dokuz yıldır. Çünkü Hristiyanlar ile Romalı müşrikler arasındaki mücadele, aşağı yukarı bu kadar sürmüştü ve Hristiyanların üstünlüğü ile sona ermiştir.¹⁷⁰ Fakat bu durumda uyuma süreleri üç yüz dokuz yıl ile aynı da farklı da farklı olabilir. Ayrıca sözü edilen kıssanın İsa (a.s)'dan sonra değil daha önce gerçekleştiği de söylenebilir.¹⁷¹ Nitekim surenin nüzul sebebi,¹⁷² Hristiyanlıktan öncesine işaret etmektedir. Mâverdî de onların İsa (a.s)'dan sonra değil daha önce mağaraya girdikleri kanaatinde.¹⁷³

Kendine özgü yorumları ile temayüz eden müfessir Safedî'ye göre Ashâb-ı Kehf, mağarada üç yüz yıl uyumuş, dokuz yıl da uyandıktan ve insanlar onları bulduktan sonra yaşamıştır. Çünkü bu mucizenin, ahirette yeniden dirilişi inkâr edenlere yönelik amacı ancak böyle gerçekleşebilir.¹⁷⁴

Şâyet her ikisi arasında tercih yapılacak olursa, âyette insanların iddialarının haber verilmesi ihtimali diğerine göre biraz daha ağır basmaktadır. Buna göre, insanların bir kısmı üç yüz, bazıları da üç yüz dokuz yıl mağarada kaldılar demiştir. Bu söyledikleri tamamen zandan ibarettir. Delilleri yoktur. Kanaatimize göre burada hem insanların sözleri haber verilmekte, hem de Yüce Allah tarafından gerçek süre bildirilmektedir. İnsanların sözleri; bazılarının üç yüz, diğerlerinin üç yüz dokuz yıl iddia ve tartışmalarıdır. Yüce Allah, insanların bu tartışmasını haber vermiş ve doğru olanın üç yüz dokuz yıl olduğuna işaret etmiştir. Tıpkı yirmi ikinci âyette¹⁷⁵ Ashâb-ı Kehf üç, beş ve yedi kişidir şeklindeki iddiaların haber verilip, doğrusunun yedi olduğuna işaret edilmesi¹⁷⁶ gibi. Ayrıca yirmi ikinci âyetteki “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir” ifadesinin, bu konuda da “Kaldıkları

¹⁶⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 2: 285; Mâverdî, *en-Nüket*, 3: 300; Ebû İshâk es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 4: 114.

¹⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 356.

¹⁷¹ İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, 3: 466-467.

¹⁷² Rivâyete göre yahudiler, Kureyş müşrikleri tarafından kendilerine gönderilen Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Muayt'a, üç şeyi Hz. Peygamber'e sormalarını, şâyet bu soruların cevabını bilirse, onun gerçek peygamber olduğunu söyler. Bu soruların ilki, Ashâb-ı Kehf hakkındadır. (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15: 191-192; Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 347; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 71-72)

¹⁷³ Mâverdî, *Alâmu'n-nübüvve*, 69. Râzî de bu bilgiye yer verir. (Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 3: 454)

¹⁷⁴ Safedî, *Keşfü'l-esrâr*, 3: 23.

¹⁷⁵ (İnsanların kimi:) 'Karanlığa taş atarcasına tahmin yürüterek onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir' diyecekler; yine: 'Beş kişidir; altıncıları köpekleridir' diyecekler. (Kimileri de:) 'Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir' derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.' (el-Kehf, 18/22).

¹⁷⁶ Yedi kişi olduklarına dair Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15: 225; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 479; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 8: 447; Kurtubî, *el-Câmi'*, 10: 382; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 5; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3: 76.

süreyi Allah daha iyi bilir”¹⁷⁷ şeklinde tekrar etmesi, her iki âyet arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır. Bu üç yüz dokuz yıllık süre, mağarada geçirilen toplam süredir. Gerek uykudan önce gerekse uykudan sonra geçirilmiş zamanlar da buna dahildir. Zira gençlerin önce şehirden kaçarak mağarada bir dönem ibadet ettikleri¹⁷⁸ daha sonra yakalanacakları zaman uykuya daldıkları da rivâyet edilmektedir.

4. Melekler, Ruh ve İşlerin Allah’a Yükseldiği Süre

Kur’an’da dikkat çeken sayılara dair inceleyeceğimiz son örnek, melekler ve ruhun, Allah’a elli bin, işlerin ise bin senede yükselmesini konu edinmektedir. Secde suresinde, “Gökten yere kadar bütün işleri Allah düzenleyip yönetir. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde ona yükselir”¹⁷⁹, Meâric suresinde ise “Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir”¹⁸⁰ buyrulmaktadır.

İlk âyetteki tedbir (يُنذِرُ الْأَمْرَ), kelime olarak bir işin arkasını görerek, ona göre gereğini yapmak demektir. Allah Teâlâ’nın tedbiri, işleri hikmetlice yerli yerinde takdir etmesidir. “Emr” ise işleri melekler gibi semavi kuvvetlerle, yukarıdan aşağıya indirmek suretiyle idare etmesidir.¹⁸¹ İşleri tedbir etmesi, aynı zamanda O’nun takdir ve irade buyurmasını¹⁸² ve hiçbir şeyin tasarrufundan çıkıp, kaçamayacağını da ifade eder.¹⁸³ O’na doğru (إِلَيْهِ) yükselme ifadesi ise “Güzel sözler ancak ona yükselir”¹⁸⁴, “Bütün işler O’na döndürülür”¹⁸⁵, “İbrahim, ‘Ben Rabbim’e gidiyorum’ dedi, ‘O bana yol gösterecektir”¹⁸⁶, “Doğrusu ben Rabbim’e hicret

¹⁷⁷ el-Kehf, 18/26.

¹⁷⁸ İlk yakalandıklarında imparator sefere çıkıyordu ve şehrin ileri gelenlerinin çocukları oldukları için hemen cezalandırılmadılar da onlara düşünmeleri için mühlet verildi. Onlar da şehri terkedip mağaraya sığındılar. İçlerinden Yemliha, gizlice şehre gidip yiyecek, içecek ve haber getiriyordu. İmparator döndükten sonra yerleri bulunup yakalanacakları sırada uykuya daldılar ve mağara üzerlerine kapatıldı. (Taberî, *Câmi’u l-beyân*, 15: 225-226)

¹⁷⁹ es-Secde, 32/5. (يُنذِرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يُعْرِجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ)

¹⁸⁰ el-Meâric, 70/4. (تُعْرِجُ الْمَلَائِكَةَ وَالرُّوحَ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)

¹⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6: 285. Fakat bir işin idaresini tefekkür etmek, akıbetini nazara alıp düşünmek demektir. Yüce Allah böyle iş yürütmekten münezzehtir. (Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 6: 285)

¹⁸² Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 6: 2761. Şu âyetler de Allah Teâlâ’nın bütün işleri yürütmesinden (يُنذِرُ الْأَمْرَ) bahsetmektedir: “De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da işitme ve görme yeteneklerini hükmü altında kim tutuyor? Ölüden diriye çıkararak, diriden de ölüyü çıkararak kim? Her türlü işi kim yürütüyor? ‘Allah’ diye cevap verecekler. ‘Öyleyse (O’na ortak koşmaktan) sakınmıyor musunuz?’ de.” (Yûnus, 10/31) “Gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselten, sonra arşa istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah’tır; her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allah düzenliyor; âyetleri de açıklıyor ki rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız.” (er-Ra’d, 13/2) “Yaratmak da, yönetmek de (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ) yalnız O’na mahsustur.” (el-A’raf, 7/54)

¹⁸³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 21: 212.

¹⁸⁴ Fâtır, 35/10. (إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ)

¹⁸⁵ Hûd, 11/123. (وَالَّذِي يُرْسِدُ الْوَالِدَ إِلَى الْأُمْرِ كُلِّهِ)

¹⁸⁶ es-Sâffât, 37/99. (وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي)

ediyorum"¹⁸⁷, "Kim Allah ve Resülü uğruna hicret ederek evinden çıkarsa..."¹⁸⁸ âyetlerindeki anlamdadır¹⁸⁹ ve her şeyin O'nun iradesine varıp dayandığına işaret etmektedir.¹⁹⁰ "Yevm" kelimesine ise gün değil de vakit anlamı vermek daha uygundur.¹⁹¹

Müfessirlerin çoğu, âyetlerdeki sayıları mecazi/temsili değil hakiki kabul etme eğilimindedir. Buna göre çıkarılan sonuçlar şöyledir: Her şeyin bin yıllık işleri tek bir günde hükme bağlanır. Bu hükümler meleklerle verilir ve onlar tarafından yürütülür. Her bin yıl geçtikçe bu durum tekrar eder.¹⁹² Ya da Allah kıyamete kadar işleri tedbir eder. Sonra süresi bin yıl olan bir zamanda, işler hakkında hüküm verir¹⁹³ ve cennet ve cehennem ehli belli olup yerlerine yerleşir.¹⁹⁴ Allah, güneşin doğuşu ve batışı gibi işleri bin yıla denk bir günde idare eder.¹⁹⁵ Allah'ın emri veya melekler, yeryüzüne beş yüz yılda iner, beş yüz yılda da geri döner. Çünkü yerin en altı ile yedi kat gök arasında beş yüz yıllık mesafe vardır.¹⁹⁶ Ya da Cebrail o kadar hızlıdır ki, insanlar için beş yüz yıl gelişi ve aynı sürede dönüşü olan mesafeyi çok kısa zamanda alır.¹⁹⁷ Allah, gökler ve yer arasındaki işleri sevk ve idare eder. Sonra işler göklerin ve yerin yaratıldığı altı gün kadar bir sürede O'na döner. Bu altı günden her biri, dünyanın bin yılına eşittir.¹⁹⁸

Meâric suresindeki elli bin yıla gelince, surenin başında müşriklerin vadedilen azabı hemen istemesinden ve devamında da ahirette insanların hallerinden bahsedilmektedir. Müfessirlerin, işte bu bağlamı dikkate alarak, elli bin yıl ile kıyametten ve kâfirlerin ahirette görecekleri azaptan¹⁹⁹ mı; yoksa âyeti tek başına değerlendirip mesafeden mi söz edildiği konusunda tercih yapmakta zorlandıkları görülmektedir. Örneğin, İbn Âşûr, burada mecazi anlamı tercih etmekle birlikte, hakiki anlamın (sarih mana) mümkün olduğunu söyler.²⁰⁰ İmam

¹⁸⁷ el-Ankebût, 29/26. (إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي)

¹⁸⁸ en-Nisâ, 4/100. (وَمَنْ يُخْرَجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ)

¹⁸⁹ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 10: 639; Safedî, *Keşfü'l-esrâr*, 3: 414; Neseî, *Tefsîr*, 3: 287.

¹⁹⁰ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 10: 639.

¹⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi'*, 19: 89.

¹⁹² Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 93; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 234.

¹⁹³ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 87; Neseî, *Tefsîr*, 3: 287; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 6:2761.

¹⁹⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 397.

¹⁹⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 87.

¹⁹⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 27; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 91-92, 29: 71; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 9:140; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 234.

¹⁹⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 91, 29: 71; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 241.

¹⁹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 92. Allah, her şeyi bir anda yaratmaya kadirdir. "Ol" der, oluverir. Fakat mahlûkatın, yapı olarak, varoluş ve yaşayışta tedriciliğe yani aşamalara ihtiyacı vardır. Bu durum, Allah'ın hikmeti ve mahlûkatın maslahatı gereğidir. (Bk. Râzî, *et-Tefsîru'l-kebir*, 5: 257) Dolayısıyla yer ve göklerin altı günde yaratılmasından maksat, miktarı binlerce seneye varan ya da her birinin ne kadar süre devam ettiğini ancak Allah tarafından bilinen altı devirde oluşmaları demektir. (Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 48; Karaman, Hayrettin, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 2: 535)

¹⁹⁹ Bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 29: 71.

²⁰⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 29: 157, 21: 212-214.

Mâtürîdî de her iki ihtimali caiz görür.²⁰¹ Hakiki anlama göre elli bin yıl, ahirette kâfirlerin hesap için beklemelerini, insanların elli bin senede ancak çıkabilecekleri mesafeyi meleklerin kısa bir zamanda çıkışını veya dünyanın ömrünü (elli bin yıl) ifade ediyor olabilir.²⁰² Ya da Allah, kâfirler için hesap gününü öyle zorlaştıracak ki, onlara elli bin yıl gibi gelecek. Cehennemde her elli bin yılda bir farklı azap görecekler.²⁰³ İnsanlar mahşer yerinde hesap verirken, elli bin yıllık aşamalardan, duraklardan geçer.²⁰⁴ Cebrail ve meleklerin Allah'a yükselmeleri, insanlara göre elli bin yıl, ama onlara göre bir günde gerçekleşir.²⁰⁵ Meleklerin Allah'ın emirlerini almak için çıktığı arş, o kadar yüksektir ki, insanlar o makama elli bin yıllık çok büyük bir mesafeyi kat etmeden çıkamaz. Fakat Cebrail ve melekler bu mesafeyi bir günde kat edebilirler. Böylece Allah'ın yarattığı derecelerin, makamların çok çeşitli ve muazzam oluşu haber verilmektedir.²⁰⁶ Âyete verilen manaların en doğrusu da budur. Yani meleklerin emirleri almak için çıktıkları bu süreyi, mümkün olsa beşer ancak elli bin senede çıkabilir.²⁰⁷

Arş ile yeryüzünün en alt tabakası arasındaki mesafe elli bin yıldır veya kıyamet günü elli bin yıla denktir.²⁰⁸ Cebrail, melekleri koruyan başka varlıklar veya ölen müminlerin ruhları, arşa ve O'nun emri altına çok kısa bir zamanda çıkarlar. Aslında bu mesafe o kadar uzundur ki insanlar nezdindeki elli bin yıla denktir. Ya da burada kâfirlerin ahirette göreceği azabın şiddetinden bahsedilmektedir. Öyle ki, elli bin senelik duraklarda farklı farklı azap görürler.²⁰⁹ İnsanlar hesap için elli bin yıl bekler ve sonra cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme gider.²¹⁰ Bu hesap günü, kâfirler için azap dolu uzun bir zaman olsa da müminler için çok kolay olacaktır. Çünkü Hz. Peygambere "elli bin yıl ne kadar da uzun" denilmiş, O da bu sürenin müminlere, dünyada kıldıkları bir farz namazdan daha hafif olacağını söylemiştir.²¹¹

Öte yandan, bin ve elli bin sayılarının hakiki değil insanlar için temsili bir anlatım olması da mümkündür. Buna göre bin yıl, uzun zamandan kinayedir. Çünkü Meâric suresinde elli bin, Secde suresinde ise bin yıl denilmiştir. Demek ki, âyetteki bin sayısı örnektir ve uzun zamandan, elli bin de mahşer gününün dehşetinden kinaye olabilir.²¹² Yani temsili olarak insanların hesap için

²⁰¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 3: 247-248.

²⁰² Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 10: 639-640; Kurtubî, *el-Câmi'*, 18: 282-283.

²⁰³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 29: 71; Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 88, 18: 282.

²⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, 18: 282; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 338.

²⁰⁵ Taberî, XXIX, 71; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 525. Ma'mer (ö.209/824?) ve İkrime'nin (ö.105/723), "Ne kadar geçti, ne kadar kaldı Allah'tan başka kimse bilmiyor" sözleri (Taberî, XXIX, 71) de dünyanın ömrüne ve kıyamete kalan süreye işaret eder. Bu cümle, Kurtubî tarafından Mücâhid (ö.103/721), Hakem ve İkrime'nin sözü olarak aktarılır. (Kurtubî, *el-Câmi'*, 18: 282)

²⁰⁶ Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 525; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, 8: 3834.

²⁰⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 247.

²⁰⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 29: 71; Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 89, 18: 282.

²⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 157; Neseî, *Tefsîr*, 4: 290; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 526.

²¹⁰ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 247; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 10: 639; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, 5: 411.

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18: 246; İbn Hibbân, *Sahih*, 16: 329

²¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 285, 8: 337.

bekleyecekleri sürenin uzunluğu ve sıkıntılarının büyüklüğü ifade edilmektedir.²¹³ Ya da farazi olarak ahirette hesap ve hüküm işlerini insanlar yapsa, elli bin yıl uğraşırlardı. Fakat hesapların görülmesi ve hükümlerin verilmesi, Allah için bir gün bile sürmez.²¹⁴

O halde, bu sayılarla ilgili kıyamet gününe dair yorumlar doğru değildir. Bunlar mertebelerin ne kadar yüce olduğunu zihinlerde canlandırmayı amaçlayan temsili anlatımdır.²¹⁵ Nitekim bir önceki âyetteki *ذِي الْمَعَارِجِ* ifadesi, yücelik, dereceler, faziletler ve nimetler sahibi demektir.²¹⁶ Dolayısıyla burada, Allah'ın yüceliğine, kudretinin büyüklüğüne, melekûtunun genişliğine ve kâinattaki bütün işleri yürütmesine işaret edilmektedir.²¹⁷ Bu bakımdan, sürenin bin veya elli bin olması arasında fark yoktur.²¹⁸

Diğer taraftan müşrikler, Hz. Peygambere, “senin dediğin gibi olsaydı binlerce kere azaba uğrardık, hadi azabı çabuk getirsene” diyordu. Allah için bir günün, insanların bin yılı gibi yani insanlar için çok uzun bir zamanın, O'nun için çok kısa olduğu belirtilerek onlara cevap verilmektedir. Elli bin yıldan da misal olsun diye bahsedilmektedir. Azabın acele istenmesine karşılık, kıyamete daha çok zaman olduğu, Allah'ın aceleci olmadığı ifade edilmektedir.²¹⁹ Âyetin sonunda sabret denilmesi de işte bu azabın çabuk istenmesi ile alakalıdır.²²⁰ Mananın, müşriklerin çabucak gelmesini istediği azap yanında, cehennem azabının çok uzun süreceği şeklinde olması da mümkündür.²²¹

Bin sayısı ile ulvi ve süfli âlemlerde, işlerin tedbiri yani yönetilmesinin kapsamı kastedilmektedir. Semadan arza kadar her iş, Allah tarafından yaratıldıkları andan itibaren istikrarlı şekilde devam etmektedir. O halde bin yıl, kesretten kinayedir. Çünkü Araplarda sayıların en büyüğü bindir. Yani âyet, Allah'ın yer ve göklerdeki tasarrufunun büyüklüğünü ifade etmektedir. O'nun kudretinin yüceliğine ve tedebbürünün büyüklüğüne dikkat çekmektedir. “Onları (Yahudileri) insanların yaşamaya en düşkününü olarak bulursun; müşriklerden de çok; her biri ister ki bin sene yaşasın. Hâlbuki uzun yaşamak onları azaptan kurtaracak değildir”²²² âyetindeki teşbih gibi bir anlatımda bulunmaktadır.²²³ Dolayısıyla buradaki bin sayısı tahdit değildir. Nihâyetsiz zamanı insanların

²¹³ Kurtubî, *el-Câmi'*, 18: 283; Beyzâvî, *Tefsîr*, 2: 526.

²¹⁴ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 247; Râzî, X, 639; Kurtubî, *el-Câmi'*, 18: 282.

²¹⁵ Karaman, Hayrettin, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 454.

²¹⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 29: 70.

²¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21: 213, 29: 157.

²¹⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 9: 140.

²¹⁹ Mevdûdî, *Tefhîm*, 4: 318. el-Hac suresindeki, *وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ* “Bir de senden acele azap istiyorlar. Hâlbuki Allah asla vadinden caymaz. Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin sayduğunuz bin yıl gibidir” (el-Hac, 22/47) âyeti de bu konuyla ilişkilidir. (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 91, 29: 71; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 9: 140; Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 87-89, XVIII, 282; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21: 213; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 285, VIII, 337; Mevdûdî, *Tefhîm*, 4: 318)

²²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 157.

²²¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 397; Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 10: 640.

²²² el-Bakara, 2/96.

²²³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21: 214.

zihninde canlandırmak için bir misaldir ve sonu yok demektir. Elli bin yıl ifadesi de tahdit değil, kâfirlerin ahirette çekeceği azabın çokluğuna, büyüklüğüne işaret eden tehdittir. Ayrıca zamanda süreklilik olduğundan bin ile elli bin arasında fark da yoktur.²²⁴ İmam Mâtürîdî de buradaki bin yılın kıyamet günüyle de ilgili olabileceğini, bu takdirde tahdit yerine azamet ifade edeceğini söyler.²²⁵ Zemahşerî de son tahlilde, ister hakikat olsun ister mecaz, âyetin kıyamette kâfirlerin karşılaşacağı şiddet ve zorlukla ilgili olduğunu belirtir.²²⁶

Bazı müfessirler, iki âyet arasındaki müşkili ortadan kaldırmak için şu izahları yapmıştır: Bin yıl ile hakiki bir süreden, elli bin yıl ile kıyametin zorluğundan bahsedilmektedir.²²⁷ Âlemin en aşağısı ile arş arasındaki mesafe elli bin yıldır. Fakat göğün en üstü ile yer arası ise bin yıldır.²²⁸ Güç ve derece farkından dolayı bazı melekler bin, bazıları ise elli bin senelik bir zamanda çıkıp iniyor olabilir.²²⁹

Kanaatimizce bu sayılar, hakiki bir süreyi ve mesafeyi değil, Allah'ın yüceliğini, makam, mevki ve mertebesinin üstünlüğünü anlatmaktadır. Bin yıl ile, üç yüz altmış binde birlik bir orandan söz edilmektedir ki, bu, temsili olarak maddi âlem ile gayb âlemi arasındaki farkın büyüklüğünü insanlara göstermek içindir. Elli bin yıl ise on sekiz milyon iki yüz elli binde birlik orana karşılık gelmektedir ki, bu da temsildir. "Senden, azabı çarçabuk (getirmeni) istiyorlar. Eğer önceden tayin edilmiş bir vade olmasaydı, azap elbette onlara gelip çatmıştı. Fakat onlar farkında değilken, o ansızın kendilerine gelivercektir"²³⁰ âyetinde ifade edildiği gibi azabın çabucak gelmesini isteyenlere, Allah nezdindeki zaman ile insanların zamanı arasında muazzam bir fark olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda melekler ile insanlar, dolayısıyla gayb âlemi ile şهادet âlemi arasındaki farka işaret edilmektedir. Zamanın izafi olduğu, dünyadaki zamanın gayb âleminde geçerli olmadığı bildirilmektedir. Zira insanların bin ya da elli bin yılda varabileceği mesafe bazı varlıklar için çok kısadır. Nitekim İmam Mâtürîdî de elli bin yılın hakiki anlamı yanında, Allah'tan başka böyle varlıklar yaratacak bir gücün bulunmadığı, kıyametin ve hesap vermenin zorluğundan korkutmanın hedeflendiği gibi anlamları da olabileceğini ifade etmektedir. Ona göre bazen elli bin, bazen bin denilmesi, o şeyin büyüklüğüne dikkat çekerek kalplerde etki oluşturmak içindir. Bu açıdan bin ile elli bin arasında fark olmamalıdır.²³¹ Mecazi anlam esas alındığında iki âyet arasında müşkil bir durum bulunmamaktadır.

²²⁴ Safedî, *Keşfü'l-esrâr*, 3: 414-415, 4: 407.

²²⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 4: 85. Nitekim O, Kadr suresindeki "bin aydan daha hayırlı" ibaresinin de hakiki değil çokluk anlatan temsili bir ifade olabileceğini kabul eder. (Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 496)

²²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 157.

²²⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14: 88.

²²⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, 10: 640; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 5: 411.

²²⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 247.

²³⁰ el-Ankebût, 29/53.

²³¹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5: 247.

Son olarak, bin veya elli bin yıllık mesafeyi, maddi âlemin gayb âleminde uzaklarda olmasına karşın, gayb âleminin ona çok yakın oluşu çerçevesinde anlamak gerekir. Bir temsil ile anlatılacak olursa; insan, sahibi olduğu malına o kadar yakındır ki, onda hemen her türlü tasarruf sahibidir. Ama malı ondan uzaktır, ona ulaşamaz.²³² Yüce Allah da mahlûkata çok yakındır. Fakat mahlûkat O'ndan uzaktır.²³³ Dolayısıyla bin veya elli bin yıllık süre, maddi âlem için geçerlidir ve bu âlemin ne kadar da uzaklarda olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Kur'an'da, doğal sayılar yanında, sıra, üleştirme ve kesirli gibi formlarıyla sayıların farklı şekilleri zikredilmektedir. Matematiğin temelini oluşturan toplama, çıkarma, çarpma ve bölmeye işaret edilmektedir. Bunların, doğal, asal, reel, tam, pozitif, rasyonel, irrasyonel sayı çeşitleri açısından araştırılması, kayda değer sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Kur'an'da yaşam ya da peygamberlik süresinden söz edilen tek peygamber olan Nûh (a.s)'ın, kavmi ile bin eksi elli yıl geçirdiği bildirilmektedir. Bu sayının, sadece peygamberlik değil, onun bütün yaşam süresini haber verdiğini kabul etmek daha isabetli görünmektedir. Âyette, doğrudan dokuz yüz elli denilmeyip bin eksi elli denilmesi, hem bin sayısını zikrederek sürenin uzunluğuna dikkat çekmek, hem de çokluktan kinaye tevehhümünü ortadan kaldıran kesin bir ifade kullanmak içindir. Yukarıda sunulan bilgiler, onun en az dokuz yüz elli yıl yaşadığını göstermektedir. Bu, Nûh (a.s)'a mahsus bir mucize değildir. İlk insanlar uzun süre yaşamaktayken, tedrici olarak bu süre azalmıştır. Modern zamanların akıl ve mantık yürütmesiyle, bir insanın bin yıl civarı hayat sürmesini imkansız bulmak yerine, buna karşı yeterli ve ikna edici deliller ileri sürmek gerekir. İnsanların çoğalıp dünyaya yayılmasına ve tabii zorluklarla başa çıkmada tekniğin gelişmesine kadar, ömrün uzun olması da mantığa uygundur. Her ne olursa olsun, âyetin hedefi Nûh (a.s)'ın yaşı değil, inkârcılarla oldukça uzun süre mücadele etmesine muhatapların dikkatini çekmektir. Müfessirlerin neredeyse tamamı, bu mesaja vurgu yapmaktadır. Ayrıca bin sayısının temyizinin سنة , elli sayısının ise عام olması anlam bakımından bir farklılığa işaret etmemektedir.

Ashâb-ı Kehf'in üç yüz artı dokuz yıl uyutulduğu ifadesinin kimin sözü olduğu tartışmaya açıktır. Yapılacak tercihe göre anlam çok değişmektedir. Üç yüz artı dokuz yıl, Allah tarafından verilen bir bilgi olabileceği gibi onlar hakkında konuşan insanların sözü de olabilir. Siyak sibak ve ibare, her iki ihtimali de güçlü şekilde vermektedir. Bu nedenle karar vermek gerçekten çok zordur ve müfessirler de tercih yapmakta zorlanmaktadır. Bununla birlikte, Yüce Allah'ın gerçek süreyi haber verdiğini savunanların sayısı biraz daha fazladır. Neden doğrudan üç yüz dokuz denilmediğine dair geliştirilen en önemli izah, şemsi üç yüz yılın kameri üç

²³² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 335.

²³³ Safedî, *Keşfü'l-esrâr*, 4: 637.

yüz dokuz yıla denk gelmesidir. Ancak şemsi-kameri hesaplamaları ile âyetteki sayının örtüştürülmesi, bir yakıştırmadan ibaret görünmektedir. Konuyla ilgili bilgilerin ve ibarenin sunduğu ihtimallerin tamamı analiz edildiğinde, âyetin insanların sözünü haber veriyor olması diğer ihtimale ağır basmaktadır. Dolayısıyla “üç yüz yıl kaldılar ve dokuz daha eklediler” ifadesi, insanların kimisi üç yüz, kimisi de buna dokuz ilave ederek üç yüz dokuz yıl gençlerin mağarada kaldığını iddia ettiler anlamındadır. Kanaatimize göre tıpkı iki âyet öncesinde, onların sayıları hakkındaki tartışmada farklı iddiaların sonuncusunun doğru oluşuna işaret edildiği gibi burada da insanların tahminleri haber verilirken aynı zamanda doğru olan sayıya işaret edilmiştir. Buna göre bir grup onların mağarada üç yüz yıl, diğer grup ise üç yüz dokuz yıl kaldıklarını söylemiştir. Doğrusu, üç yüz dokuz yıl kalmış olmalarıdır.

İşlerin bin yılda, Cebrail ve diğer meleklerin ise elli bin yılda Yüce Allah’a yükselmesini haber veren âyetlerdeki sayıları, hakikat değil de mecaz kabul etmek daha doğru olacaktır. Zira O’nun belli bir mekanı yoktur ve insana şah damarından daha yakındır. O halde sözü edilen şey, mertebesinin yüceliğidir. Fakat bazı müfessirler, işleri yürüten meleklerin bin yılda inip çıkmasından bahsederek ikinci âyet ile çelişkiye düşmektedir. Oysa her iki âyetin ortak noktası, insanları kuşatan zamanın gayb âleminde geçerli olmadığıdır. Elli bin sayısı, vadedilen azabı alaya alıp hemen isteyen müşriklere, Allah’ın acelesi olmadığı anlamını da vermektedir. Aynı zamanda bu sayılar, ontolojik kategoriler bulunduğunu ve en yüce mertebeye, bunları var eden Yüce Allah’ın sahip olduğunu öğretmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Haluk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Alûsî, Şehabeddin. *Rûhu'l-meânî*. Beyrut: Daru'l-Fıkr, 1987.
- Askerî, Ebû Hilâl Hasan. *el-Furûku'l-Lüğaviyye*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Baqrî, Ahmet Mâhir. "Sayıların Kur'an-ı Kerim'de Kullanımına Yönelik Dilbilimsel Bir İnceleme". Trc. Dursun Ali Türkmen. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006): 206-229.
- Beyzâvî, Kâdî Nâsuriddîn. *Tefsîru'l-Beyzâvî (Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl)*. İstanbul: Dersaat, ts.
- Bikâî, Burhaneddin Ebu'l-Hasan. *Nazmu'd-dürrer*. Haydarabad: Oriental Publication, 1969-1984.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966.
- Dartan, Bahattin. *Dini, Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nûh Tufanı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-hadîs*. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 2000.
- Ebû Hayyân, Muhammed el-Endelûsî. *et-Tefsîru'l-kebîr (Bahru'l-muhît)*. Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1990.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.
- Ersöz, İsmet. "Ashâb-ı Kehf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3:465-467. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Gezer, Süleyman. "Kur'an'da Geçen Sayısal İfadeler Hakkında Bazı Değerlendirmeler". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2015): 477-492.
- Harman, Ömer Faruk. "Nûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33:224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- İbn Âşur, Muhammed Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Daru't-Tunusiyye, ts.
- İbn Atıyye, Kadı Ebû Muhammed. *el-Muharrerü'l-vecîz*. Thk. Abdusselam Muhammed. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*. Kahire: Daru İhyai Kütübi'l-Arabi, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaleddin. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslami, 1984.
- Karaman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1949-1965.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed. *Te'vîlâtu Ehli's-sünne (Te'vîlâtu'l-Kur'an)*. Thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali. *en-Nüketü ve'l-uyûn*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.

- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali. *A lâmu'n-nübüvve*. Thk. Muhammed Şerif Sukker. Beyrut: Daru İhyai'l-Ulum, 1993.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. Trc. Yûsuf Karaca, Muhammed Han Kayani, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İsmail Bosnalı, Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Thk. Ahmed Ferid. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât. *Tefsîru'n-Nesefî (Medâriku't-tenzîl)*. b.y.: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabi, ts.
- Râzî, Fahreddin. *et-Tefsîru'l-kebîr*. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1999.
- Reşid Rıza. *Tefsîru'l-menâr*. b.y.: Daru'l-Fikr, ts.
- Sa'lebî, Ebû İshâk. *el-Keşf ve'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*. Thk. Seyyid Kesrevî Hasan. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Safedî, Yûsuf b. Hilâl. *Keşfü'l-esrâr ve hetkü'l-estâr*. Thk. Bahattin Dartma. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.
- Schimmel, Annemarie. *Sayıların Gizemi*. Trc. Mustafa Küpüşoğlu. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 1998.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer. *Tefsîru'l-Kur'an*. Thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, Ebû Bilâl Ganîm b. Abbâs. Riyad: Daru'l-Vatan, 1997.
- Suyûtî, Celaleddin. *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an*. Kahire: Mektebetu's-Safâ, 2006.
- Şener, Abdülkadir - Sofuoğlu, Cemal - Yıldırım, Mustafa. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meali*. İzmir: TDV Yayınları, 2008.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-kadîr*. Thk. Seyyid İbrahim. Kahire: Daru'l-Hadis, 1993.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'an*. Kum: Müessesese İsmailiyyan, 1412 h.
- Taberî, İbn Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an tevili âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1988.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl*. b.y.: Daru'l-Fikr, ts.
- Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-münîr*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1991.